

HANKESUUNNITELMA

Kuva: Orijärven asukasyhdistyksen elojuhla Orijärven rannalla 2016

**LAPE Etelä-Savo
1.2.2017–
31.12.2018**

Sisällysluettelo

1 HANKKEEN NIMI.....	1
2 HANKKEEN TOIMINTA-ALUE, TOTEUTTAJAT JA VALITUT KEHITTÄMIS-KOKONAISUUDET	1
2.1 Hankkeen toiminta-alue	1
2.2 Hankkeen osatoteuttajat ja siihen omarahoitusta kohdistavat tahot	1
2.3 Hankkeeseen osallistuvat muut tahot ja kumppanit	3
2.4 Valitut kehittämiskokonaisuudet	4
Läpileikkaavat kehittämisteemat hankkeen kehittämis- ja lape muutostyössä	4
3 HAKIJAN TIEDOT	4
4 LÄHTÖTILANNE ETELÄ-SAVON MAAKUNNASSA.....	4
4.1 Maakunnan väestölliset ja alueelliset erityispiirteet	4
4.2 Lasten ja nuorten hyvinvointi ja siihen liittyvät haasteet	5
4.3 Lasten ja perheiden palvelurakenteen kuvaus	7
4.4. Etelä-Savon maakunnan kehittämispotentiaali.....	8
5 PERHEKESKUS TOIMINTAMALLIN KEHITTÄMINEN JA KÄYTTÖÖNOTTO	9
5.1 Kehittämiskokonaisuuden tavoitteet ja hyödyt.....	9
5.2 Kehittämiskokonaisuuden toimenpiteet	10
5.2.1 Perhekeskustoimintamallin mallintaminen	10
5.2.2. Parisuhteen ja vanhemmuuden tuen järjestäminen perhekeskuksessa.....	13
5.2.3. Erotilanteiden palvelut	14
5.2.4 Maahanmuuttajat	15
5.2.5. Perhekeskusverkostomallin kehittämistoimintaa ohjaavat periaatteet ja toimintatavat.....	15
5.2.6. Näyttöön perustuvien varhaisen tuen, hoidon ja vanhemmuustaitojen työkalupakin kehittäminen	15
6 VARHAISKASVATUS, KOULU JA OPPILAITOS LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINNIN TUKENA	16
6.1 Kehittämiskokonaisuuden tavoitteet ja hyödyt.....	16
6.2. Etelä-Savon kehittämistoiminta ja kehittämistyön maakunnalliset tavoitteet.....	16
6.3. Kehittämiskokonaisuuden toimenpiteet	17
6.3.1 Vahvistetaan ja kehitetään yhteisöllistä hyvinvointityötä, sen sisältöjä ja toimintatapoja.....	17
6.3.2 Syvennetään yksilökohtaisen opiskeluhoitotyön sisältöjä ja kehitetään toimintatapoja	19
6.3.2 Kehitetään kansallisesti sähköisiä palveluja ja työtapoja sekä tuetaan niiden käyttöönottoa varhaiskasvatuksen, esiopetuksen, koulun ja oppilaitosten työn tueksi	19
6.3.3 Tunnistetaan yhteisölliseen ja yksilökohtaiseen työhön liittyviä osaamistarpeita järjestetään, mahdollistetaan koulutuksiin osallistuminen.....	19
7 ERITYIS – JA VAATIVAMMAN TASON PALVELUIDEN KEHITTÄMINEN	19
7.1 Kehittämiskokonaisuuden tavoitteet ja hyödyt.....	19

7.2 Kehittämiskokonaisuuden toimenpiteet	20
7.2.1 Integratiivisten toimintamallien kehittäminen perus- ja erityistason palveluihin	20
7.2.2 Lastensuojelun työmuotojen kehittäminen ja vahvistaminen	21
7.2.3 Erityistason palveluiden ja palvelurakenteiden uudistaminen	22
7.2.4 Vaativimman tason palveluiden uudistaminen.....	23
7.3 Kehittämiskokonaisuuksien merkitys maakunnalle ja tavoitellut muutokset palveluissa	23
8 HANKKEEN TOTEUTUS JA AIKATAULU	23
8.1 Hankkeen maakunnallinen toteuttaminen yhteistyöllä	23
8.2 Lasten, nuorten ja vanhempien osallistuminen kehittämistyöhön ja hankkeen vaikutusten arviointi lasten ja nuorten hyvinvoinnin kannalta.....	24
8.3 Tietojärjestelmien yhteiskäyttömahdollisuudet	28
8.5 Hankkeen aikataulut	29
9 <i>TARVITTAVAT VOIMAVARAT JA KEHITTÄMISTYÖN ORGANISOINTI</i>	30
9.1 Hankkeessa tarvittava/palkattava henkilöstö	30
9.2 Budjetti.....	31
9.3. Kehittämistyön organisointi	32
9.4. Muutosagentin rooli kehittämissä	32
10 VIESTINTÄ JA VAIKUTTAMINEN	33
10.1 Hankkeen viestintä- ja vaikuttamissuunnitelma.....	33
10.2 Hankkeen juurruttamissuunnitelma	34
11 TOIMINNAN ARVIOINTI	36
11.1 Riskien tunnistaminen ja riskien hallintasuunnitelma	36
11.2 Itsearviointin toteutus ja väliarviointi.....	37
12 LÄHTEET	40

1 HANKKEEN NIMI

LAPE Etelä-Savo

2 HANKKEEN TOIMINTA-ALUE, TOTEUTTAJAT JA VALITUT KEHITTÄMIS-KOKONAISUUDET

2.1 Hankkeen toiminta-alue

Hanke toteutetaan Etelä-Savon maakunnan alueella. Maakunnan alueella on kaksi kuntayhtymää, Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä Essote ja Itä-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymä Sosteri. Essoten jäsenkuntiin kuuluvat Mikkeli, Kangasniemi, Hirvensalmi, Pertunmaa, Mäntyharju, Juva, Puumala sekä Pieksämäki. Etelä-Savon maakunnan alueeseen lukeutuvat Sosterin kunnista Savonlinna, Enonkoski, Rantasalmi ja Sulkava. Lisäksi Etelä-Savon maakuntaan kuuluvat vielä vuoden 2016 loppuun asti Heinävesi ja Joroinen, mutta ne ovat siirtymässä toiseen maakuntaan vuoden 2017 alusta.

2.2 Hankkeen osatoteuttajat ja siihen omarafoitusta kohdistavat tahot

Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä (Essote) johtaa ja hallinnoi hanketta. Etelä-Savon sairaanhoitopiiri muuttui Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymäksi 1.3.2016 alkaen. Jäsenkuntien sosiaali- ja terveystalvelut integroidaan osaksi kuntayhtymän toimintaa 1.1.2017 alkaen. Kuntayhtymän henkilöstömäärä tulee olemaan noin 3 000 ja liikevaihto noin 300 miljoonaa euroa. Jäsenkunnissa on yhteensä noin 103 000 asukasta. Kuntayhtymän tehtävänä on järjestää jäsenkuntien puolesta kaikki sosiaali- ja terveystalvelut lukuun ottamatta ympäristöterveydenhuoltoa, eläinlääkintähuoltoa ja työterveyshuoltoa. Kehitysvammaisten erityistalvelut tuottaa Vaalijalan kuntayhtymä. Kuntayhtymä on Hirvensalmen, Joroisten, Juvan, Kangasniemen, Mikkelin, Mäntyharjun, Pertunmaan, Pieksämäen ja Puumalan kuntien osalta erikoissairaanhoitolain mukainen sairaanhoitopiirin kuntayhtymä, ja sen tehtävänä on huolehtia erikoissairaanhoitolaissa ja muussa lainsäädännössä sairaanhoitopiirille säädetyistä tehtävistä. Pieksämäen kaupunki on Essoten kuntayhtymässä erikoissairaanhoiton osalta, muut sotetalvelut kaupunki järjestää itse.

Mikkelin kaupunki on Itä-Suomen kasvukeskus, jossa on asukkaita 54 668. Mikkelissä on 23 peruskoulua, joissa on 4 932 oppilasta. Mikkelin päivälukioissa opiskelijoita on noin 790. Esedun toisen asteen järjestämässä ammatillisessa koulutuksessa on Mikkelin, Pieksämäen ja Juvan alueella vuosittain noin 8 000 opiskelijaa, joista noin 1 730 opiskelijaa on suorittamassa ammatillisena peruskoulutuksena suoritettavaa perustutkintoa. Varhaiskasvatuksen piirissä on noin 2 400 lasta, joista noin 530 on esiopetuksessa.

Pieksämäen kaupunki sijaitsee maakunnan luoteisosassa. Kaupungissa on asukkaita 18 510. Pieksämäellä on 7 peruskoulua, joissa on 1 520 oppilasta (1 002 alakoulussa, 518 yläkoulussa). Pieksämäen lukiossa on noin 220 opiskelijaa. Bovallius-ammattiopistossa on noin 530 opiskelijaa, joista osa on erityistä tukea tarvitsevia, ja Seurakuntaopistossa (Pieksämäen, Järvenpään ja Ruokolahden kampukset) on noin 2 000 opiskelijaa. Varhaiskasvatuksen piirissä on 582 lasta, joista 140 on esiopetuksessa.

Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu (XAMK) on käynnistynyt 1.1.2017 alkaen. Siihen on Mikkelin ammattikorkeakoulu MAMK ja Kymenlaakson ammattikorkeakoulu Kyamk. Toimipisteitä oppilaitoksella on Mikkelissä, Savonlinnassa, Kouvolassa ja Kotkassa. Oppilaitoksen opiskelijamäärä on 9000 ja työntekijöitä on 750. Ammattikorkeakoulu on liikevaihdoltaan Suomen toiseksi suurin liikevaihdon ollessa 70 miljoonaa euroa.. XAMK:n tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan yksi painopiste on kestävä hyvinvointi.

Diakonia-ammattikorkeakoulu (Diak) on ylivoimaisesti suurin sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen järjestäjä Suomessa. Sosiaali- ja terveysalalla se on ainoa valtakunnallinen ammattikorkeakoulu, joka voi tarjota koulutus- ja työelämäpalveluita pääkaupunkiseudulta Ouluun ja Pieksämäeltä Poriin. Diak vastaa yli 90 prosentista Suomen evankelis-luterilaisen kirkon diakonian ja nuorisotyön virkoihin kelpoistavasta ammattikorkeakoulutuksesta. Diakissa keskeistä on eettisesti vahvan yhteiskunnallisen koulutuksen kehittäminen sosiaali- ja terveysalalla sekä humanistisella ja opetusalalla. Lisäksi sen kansallisena erityistehtävänä on kirkollisen diakoni-, diakonissa- ja nuorisotyönohjaajakoulutuksen kehittäminen. Kirkon kysymysten lisäksi Diakin erityisosaamista on myös sosiaali- ja terveystalous sekä osallistava kehittäminen.

La Casa Gialla on laitosluvilla toimiva terapeutin hoito- ja kasvuyksikkö. Toiminta-ajatus pohjautuu kokonaisvaltaiseen bio-psyko-sosiaaliseen ihmiskäsitykseen. Tavoitteena on tukea nuoren eheytymistä ja sitä kautta kasvua itsenäisyyteen. Toimintaa ohjaavia arvoja ovat terapeutisuus, perhekeskeisyys ja ammatillisuus. Työvälineenä käytetään perhekeskeistä työtapaa, mikä tukee nuoren eheytyksen alkua. Pieni yksikkö (paikkoja 7+1) mahdollistaa yksilöllisen hoidon, mikä puolestaan tukee kiintymyssuhteiden syntymistä ja edelleen mahdollistaa nuoren itsenäistymisen. La Casa Giallan asiakkaita ovat avohuollon tukitoimenpiteenä ja huostaan otettuina sijoitetut lapset ja nuoret sekä heidän perheensä ja itsenäistyvät nuoret. Yksikkö on erikoistunut psykiatrista hoitoa tarvitseviin nuoriin.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Järvi-Suomen piiri ry toimii MLL:n piirijärjestönä Etelä-Savon, Keski-Suomen, Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon maakuntien alueella. Piirin alueella toimii 114 paikallisyhdistystä ja jäseniä on 13 500. Piirin tarkoituksena on edistää toimialueellaan lasten, nuorten ja lapsiperheiden perusturvallisuutta, hyvinvointia ja tervettä kehitystä. Toiminnan lähtökohdista ovat perheiden tarpeet; lapsiperheiden arki, sen haasteet ja ilon aiheet. Päämääränä on edistää maakuntien lasten hyvinvointia ja turvallisia elinoloja. Piiri toimii lasten, nuorten ja lapsiperheiden oikeuksien edistäjänä sekä yhteiskunnallisena vaikuttajana. MLL tarjoaa kunnalle ammatillista kumppanuutta lapsiperheiden tukemiseksi. MLL Järvi-Suomen piiriin kuuluu lisäksi neljä vapaaehtoiskeskusta, jotka sijaitsevat Joensuussa, Jyväskylässä, Kuopiossa ja Mikkelissä.

VIOLA – väkivallasta vapaaksi ry on Etelä-Savon alueella toimiva perhe- ja lähisuhdeväkivallan avopalveluyksikkö. VIOLA ry tarjoaa palveluja väkivallan tekijöille ja uhreille matalan kynnyksen periaatteella. VIOLA ry tarjoaa myös koulutusta, konsultaatiota ja työnohjausta viranomaisille, järjestöille ja muille yhteisöille, jotka työnsä puitteissa kohtaavat lähisuhdeväkivaltaa. VIOLA ry on vahvasti mukana väkivaltatyön alueellisessa ja valtakunnallisessa kehittämisessä erilaisten hankkeiden sekä koulutus- ja viranomaisyhteistyön muodossa. Lisäksi yhdistys toteuttaa alueellisella tasolla

kattojärjestönsä, Ensi- ja turvakotien liiton, koordinaatioon kuuluvia matalan kynnyksen toimintamuotoja, kuten isä/-miestyötä, pikkulapsiperheiden päiväryhmätoimintoja sekä eroauttamisen matalan kynnyksen palveluja.

2.3 Hankkeeseen osallistuvat muut tahot ja kumppanit

Itä-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymä (Sosteri) edistää alueellaan väestön terveyttä ja järjestää tarpeellisen sairaanhoidon ja hoivan. Alueen väestöpohja on noin 42 000 asukasta. Sairaanhoitopiirin jäsenkunnat ovat Enonkoski, Rantasalmi, Savonlinna ja Sulkava. Lisäksi ympäristöterveydenhuollon alue kattaa Juvan, Puumalan ja Rantasalmen kunnat. Erikoissairanhoidon, perusterveydenhoidon ja sosiaalihuollon palvelut on koottu Savonlinnan osalta samaan organisaatioon ja muiden osalta osittain.

Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ISO on neljän maakunnan yhteinen sosiaalialan osaamiskeskus. Tehtävänä on kehittää sosiaalialan perus- ja erityisosaamista sekä edistää alan asiantuntijapalvelujen saatavuutta. Toiminta-alueena on Kainuu, Pohjois-Karjala, Pohjois-Savo ja Etelä-Savo.

Mikkelin tuomiokirkkoseurakunta / Mikkelin perheasiain neuvottelukeskus antaa keskustelua apua parisuhteen, perheen tai muun henkilökohtaisen elämän kysymyksissä, joita voivat olla muun muassa ero, puolisoiden etääntyminen, uusperhekysymykset tai muut perhe-elämän ongelmat. Asiakkaiksi voivat hakeutua Hirvensalmen, Joroisten, Juvan, Kangasniemen, Mikkelin, Mäntyharjun, Pertunmaan, Pieksämäen ja Puumalan kuntien asukkaat. Palvelut ovat luottamuksellisia ja asiakkaalle maksuttomia eivätkä edellytä kirkon jäsenyyttä. Perheneuvonnan työmuotoja ovat yksilö-, pari- ja perheneuvottelut.

Vaalijala on 34 kunnan omistama kuntayhtymä, joka palvelee erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä, perheitä ja yhteisöjä erilaisissa elämäntilanteissa. Vaativimpia kuntoutuspalveluja Vaalijala tuottaa valtakunnallisesti. Lähialueena ovat neljä maakuntaa (Pohjois-Savo, Etelä-Savo, Keski-Suomi ja Pohjois-Karjala) Vaalijala muodostaa myös kehitysvammalain (23.6.1977/519) mukaisen Savon erityishuoltopiiriin. Vaalijalan palvelutoiminta rahoitetaan palveluista perittävillä suoritehinnoilla ja asiakasmaksuilla. Vaalijalan toiminta perustuu ymmärtämiseen ja vuorovaikutukseen, vastuullisuuteen ja osaavuuteen.

Pieksämäen Seudun Liikunta (PSLiikunta) edistää toiminnallaan osallisuutta ja hyvinvointia toimien liikunnan, työllisyyden edistämisen, työpajatoiminnan sekä kierrätyksen kokoavana, kouluttavana ja auttavana asiantuntijaorganisaationa Pieksämäen alueella. Pieksämäen seudun liikunta toimii Pieksämäkeläisten liikunta- ja urheiluseurojen yhteisenä edunvalvontaorganisaationa ja kehittää osallista liikuntaseurojen yhteistoimintaa.

Perhehoitoyksikkö Pessi on Essoten alainen yksikkö. Pessi huolehtii Etelä-Savon alueella sijais- ja tukiperheiden rekrytoinnista, valmennuksesta, arvioinnista, lapselle sopivan perheen etsimisestä ja sijoitustyöskentelystä sekä sijoituksen alkuvaiheen tuesta. Myös kriisiluonteiset ja lyhytaikaiset lapsen perhesijoitustarpeet ohjautuvat Pessin kautta. Lisäksi yksikkö järjestää koulutusta yksikön soti-
muskuntien työntekijöille ja toiminnassa mukana oleville perheille. Lapsilta, nuorilta, syntymävanhemmilta, sijaisvanhemmilta, työntekijöiltä ja muilta keskeisiltä tahoilta (esim. päivähoito, koulu)

kerätään myöhemmin tehtävän suunnitelman mukaisesti kokemusasiantuntijatietao kehittämistyön tueksi. Perhehoitoyksikkö Pessi on vuoden 2013 alusta käynnistynyt Etelä-Savon alueellinen lastensuojelun erityisyksikkö. Pessin toiminnassa ovat mukana Etelä-Savon kunnista Mikkeli, Mäntyharju, Hirvensalmi, Pertunmaa, Puumala, Kangasniemi, Juva, Rantasalmi ja Pieksämäki ja sitä hallinnoi Mikkeli. Perhehoitoyksikkö Pessi toimii ko. kuntien alueella ja Pelastakaa Lapset ry:n Keski-Suomen aluetoimiston kanssa kumppanuussopimuksella.

2.4 Valitut kehittämiskokonaisuudet

Hankkeessa haetaan rahoitusta Lapsi- ja perhelähtöiset palvelut -muutoskokonaisuuden seuraaviin maakunnallisiin kehittämiskokonaisuuksiin

- **Perhekeskustoimintamallin kehittäminen ja käyttöönotto**
- **Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena**
- **Erityis- ja vaativimman tason palvelujen kehittäminen**

Läpileikkaavat kehittämisteemat hankkeen kehittämis- ja lape muutostyössä

- Vahvistetaan asiakasymmärrykseen pohjautuvaa palveluiden kokoamista ja järjestämistä, integroiden eri kehittämiskokonaisuuksia ja eri tason palveluja yhdeksi kokonaisuudeksi.
- Lisätään asiakasosallisuutta kaikilla sen tasoilla ja luodaan sen toteuttamiseen yhteinen rakenne.
- Yhteen sovitetaan palveluja ja johtamista maakunnassa uudenaiaisissa sote-kunta palvelurakenteissa.
- Lisätään kuntien ja toimijoiden välistä yhteistoimintaa ja yhteistä kehittämistä maakunnan alueella.
- Rakennetaan monitoimijaisia alueellisia kehittämiskokonaisuuksia ja -ryhmiä, jotka koostuvat ammattilaisista ja palveluiden käyttäjistä.
- Kehittämistyössä kokeillaan ja pilotoidaan uudenlaisia työmuotoja ja levitetään niitä maakunnan sisällä. Kehittämistyön lisäksi levitetään ja maakunnasta löytyviä hyviä malleja.

3 HAKIJAN TIEDOT

Hankkeesta vastaa Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä (Essote). Hankkeen hallinnoijana Essote on monialainen ja vahva hankeorganisaatio, jolla on referenssiä useiden erilaisten hankkeiden onnistuneesta toteuttamisesta. 1.1.2017 alkavassa kehittämissyksikössä on käytettävissä monialaista asiantuntijuutta hankkeen tueksi. Hankkeen toteuttamista tukee ja edistää Essoten alueelle nimetty muutosagentti Katja Saukkonen.

4 LÄHTÖTILANNE ETELÄ-SAVON MAAKUNNASSA

4.1 Maakunnan väestölliset ja alueelliset erityispiirteet

Etelä-Savon alueella on kolme kaupunkia (Mikkeli, Savonlinna ja Pieksämäki) sekä 9 maaseutukuntaa. Alueella on monia erityisiä haasteita. Etelä-Savo on kauttaaltaan mutta harvaan asuttu alue. Bkt/asukas oli vuonna 2010 maamme kolmanneksi pienin (73,7 %). Asukkaiden keski-ikä 45,5 vuotta on maamme korkein (koko maa 41,1 vuotta). Etelä-Savo on väestöään eniten menettävä maakunta

(0,62 % vuonna 2012). Lisäksi alueen syntyvyys 7,5 lasta 1000 asukasta kohti on maakuntien alhaisin. (Tilastokeskus; Sotkanet.) Lähtökohtaisesti Etelä-Savossa on kuitenkin lapsi- ja perhepalveluiden kehittämiseksi hyvä väestöpohja. Etelä-Savon alueella asui vuoden 2015 tilaston mukaan 150 305 asukasta, joista lapsiperheitä oli 32,3 % ja alle 15-vuotiaita 13,3 %. Esimerkiksi Mikkelin asukasluku vuonna 2015 oli 54 665, josta lapsiperheitä 33,7 % ja alle 15-vuotiaita 14,7 %. Tulevaisuuden Etelä-Savossa vuoteen 2040 mennessä alle 15-vuotiaiden ja työikäisten (15–64) ikäluokkien väestökehityksen suunta vaikuttaa kuitenkin huolestuttavalta. Ennusteen mukaan huoltosuhde (väestön suhde sataa työikäistä kohden) olisi vuonna 2033 jopa 95,1, kun se vuonna 2014 oli 67,1. (Tilastokeskus; Sotkanet.)

Väestökehityksen kääntäminen muuttovoittoiseksi edellyttää osaltaan erityistä panostamista lapsiperheiden viihtyvyyden ja palvelujen kehittämiseen Etelä-Savon alueella. Tämä edellyttää hallinto- ja sektorirajoja ylittävien kehittämis- ja toimintarakenteiden kehittämistä ja juurruttamista. Asukastiheys ja maaseutukuntien pitkät välimatkat huomioiden myös alueen pienten keskusten palvelujen kehittämistyön todetaan tarvitsevan erityistä huomiota hyvän elämän ja arjen sujumiseksi alueella. (Etelä-Savon alueen maakuntaohjelma 2014–2017.)

4.2 Lasten ja nuorten hyvinvointi ja siihen liittyvät haasteet

Alueen kuntien hyvinvointistrategioista voidaan todeta, että Etelä-Savon alueella on panostettu paljon lasten ja perheiden hyvinvointiin. Alueella on kuitenkin havaittavissa joitakin lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyviä kehityssuuntia, joihin on syytä kiinnittää huomiota.

Perherakenne Etelä-Savossa	2012	2013	2014	2015
Yksinhuoltajaperheet, % lapsiperheitä	20,2	20,2	20,5	21
Avioeroja 25–64-vuotiailla / 1 000 vastaavan ikäistä naimisissa olevaa	12,4	16,8	16,6	16,6
© THL, Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi 2005–2016				

Yksinhuoltajaperheiden määrä on alueella hienokseltaan kasvamassa. Tämä asettaa haasteita alueen erotilanteen palveluille.

Yläkouluikäisten hyvinvointi (luvut % / 8. ja 9. luokan oppilaista)	
Ei yhtään läheistä ystävää	8,8
Vanhemmuuden puutetta	18,9
Keskusteluvaikeuksia vanhempien kanssa	8,5
Osallistunut koulukiusaamiseen vähintään kerran viikossa	5,0
Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa	6,8
© THL, Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi 2005–2016	

Melkein viidesosa yläkouluikäisistä koki vanhemmuuden puutetta, joka koostui kyselyssä seuraavista tekijöistä: vanhemmat eivät tunne oppilaan ystäviä, eivät tiedä missä he viettävät viikonloppuitansa,

oppilas ei pysty keskustelemaan vanhempiensa kanssa asioistaan, oppilas ei saa kotoa apua kouluvaikeuksiin. Ilman läheistä ystävää oli melkein joka kymmenes nuori. Melkein joka kymmenes nuori raportoi keskusteluvaikeuksista eikä tutkimuksen mukaan pystynyt juuri koskaan keskustelemaan vanhempien kanssa asioistaan. Tulokset ovat suurilta osin linjassa koko maan vastaavien tilastojen kanssa.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin kannalta huolestuttavana voidaan pitää sitä, että viimeisten vuosien aikana lasten- ja nuortenpsykiatrian erikoissairaanhoidon käyntien määrä on alueella kasvanut. Käyntimäärät ovat suurempia suhteessa koko maan tilanteeseen. Tilanne on sama 7–12-vuotiaiden psykiatrisen laitoshoidon osalta. Koko maan osalta tämä luku on jopa pienentynyt parin viime vuoden aikana. Samaan aikaan lastensuojeluilmoituksia tehdään enemmän, mikä tosin selittyy osin myös tietoisuuden kasvamisella ilmoitusvelvollisuudesta. Huostassa olevien tai kiireellisesti sijoitettujen määrässä ei ole merkittävää eroa koko maan tilanteeseen. Alla oleva havainnollistaa lasten ja nuorten erityispalvelujen käyttöä, ja kuten taulukostakin näkee, alueella on olemassa selvä tarve panostaa lapsien, nuorten ja perheiden varhaiseen tukeen ja keventää korjaavaa työtä.

Lasten ja nuorten erityispalvelut Etelä-Savossa	2012	2013	2014
Lastensuojeluilmoitusten lukumäärä Etelä-Savo	1994	1933	2167
Huostassa tai kiireellisesti sijoitettuna olleet 0–17-vuotiaat viimeisimmän sijoitustiedon mukaan, % vastaavan ikäisestä väestöstä Etelä-Savo	1	1	1
Erikoissairaanhoidon avohoitokäynnit, lastenpsykiatria / 1 000 0–12-vuotiaasta koko maa	222,1	232,1	249,4
Erikoissairaanhoidon avohoitokäynnit, lastenpsykiatria / 1 000 0–12-vuotiaasta Etelä-Savo	289,5	312,7	373,8
Erikoissairaanhoidon avohoitokäynnit, nuorisopsykiatria / 1 000 13–17-vuotiaasta koko maa	826,2	877,1	973,2
Erikoissairaanhoidon avohoitokäynnit, nuorisopsykiatria / 1 000 13–17-vuotiaasta Etelä-Savo	1100,6	1102,5	1248,6
Psykiatrian laitoshoidon hoitopäivät 7–12-vuotiailla / 1 000 vastaavan ikäistä koko maa	145,8	130	121,9
Psykiatrian laitoshoidon hoitopäivät 7–12-vuotiailla / 1 000 vastaavan ikäistä Etelä-Savo	126,6	137	199,8
© THL, Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi 2005–2016			

Asukkaiden osallisuus heitä itseään koskevissa palveluissa on esillä useissa laeissa, ja sitä on korostettu mm. vuonna 2015 uudistetussa sosiaalihuoltolaissa, jossa painotetaan asukkaiden mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa palveluprosessiinsa ja palvelujen kehittämiseen. Tämän toteutumiseksi tulee huomioida yhtenä osa-alueena systemaattinen kokemustiedon ja palautteiden kokoaminen sekä asukkaiden vaikutusmahdollisuuksien lisääminen hyvinvoinnin ja palvelujen kehittämisessä. Tästä on olemassa hyviä toimintamalleja useilla kolmannen sektorin toimijoilla. Esimerkiksi Mannerheimin Lastensuojeluliitto selvittää säännöllisesti lasten ja perheiden hyvinvointiin liittyviä teemoja mm. perhekahvilakyselyiden avulla. VIOLA – väkivallasta vapaaksi ry:ssä on myös kokemustiedon keräämiseen liittyvää, mallinnettua toimintaa (mm. kehittäjäryhmät).

Taulukkoon on koottu maakunnan asukkaiden, erityisesti nuorten, kokemuksia omista vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuksistaan. Tulokset heijastavat tarvetta tuoda osallistumiseen kannustavaa

ja sitä mahdollistavaa asenneilmapiiriä jo peruskoulutasolle. Lisäksi tarvitaan konkreettisia kokeiluja tämän tavoitteen edistämiseksi.

Kuntalaisten kokema osallisuus	2013	2014
Opettajat eivät rohkaise mielipiteen ilmaisuun oppitunnilla, % 8. ja 9. luokan oppilaista	38,5	
Opettajat eivät ole kiinnostuneita oppilaan kuulumisista, % 8. ja 9. luokan oppilaista	57,5	
Oppilaiden mielipiteitä ei huomioida koulutyön kehittämisessä, % 8. ja 9. luokan oppilaista	41,4	
Ei tiedä miten voi vaikuttaa koulun asioihin, % 8. ja 9. luokan oppilaista	38,8	
Itsensä yksinäiseksi tuntevien osuus (%), 20–64-vuotiaat	11,4	10,5
Luottamus oman kunnan päätöksentekoon asteikolla 1–5 (keskiarvo), 20–64-vuotiaat	2,7	2,7
© THL, Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi 2005–2016		

4.3 Lasten ja perheiden palvelurakenteen kuvaus

Lapset ja perheet Etelä-Savossa	2012	2013	2014
Esiopetuksen piirissä lapsia	1400	1355	
Lasten päivähoitossa olleet 3–5-vuotiaat, % vastaavan ikäisestä väestöstä	65,7	66,1	67,4
0–17-vuotiaat lapset, joista on tehty lastensuojeluilmoitus, % vastaavan ikäisestä väestöstä	5,1	5,2	5,6
Kodinhuoltoapua vuoden aikana saaneita lapsiperheitä, % lapsiperheistä (– 2014)	0,5	0,8	1,3
Lastensuojelun avoimuuslasten tukitoimien piirissä 0–17-vuotiaita vuoden aikana, % vastaavan ikäisestä väestöstä	6,1	5,9	6,8
Toimeentulotukea saaneet lapsiperheet, % lapsiperheistä	8	7,8	8
Kasvatus- ja perheneuvonnan asiakkaat vuoden aikana / 1 000 alle 18-vuotiasta	61	65	80
Kodin ulkopuolelle sijoitetut 0–17-vuotiaat, % vastaavan ikäisestä väestöstä	1,4	1,4	1,6
Kodin ulkopuolelle sijoitetut 0–17-vuotiaat lapset, joiden sijoituspaikkana perhe, % kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja nuorista	29,6	30,1	31,6
Kodin ulkopuolelle sijoitetut 0–17-vuotiaat, joiden sijoituspaikkana laitos, % kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja nuorista	26,3	27,3	26,5
© THL, Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi 2005–2016			

Matalan kynnyksen palveluita on kunnissa kehitetty pitkään, mutta matalan kynnyksen palvelut eivät kuitenkaan aina tavoita kaikkein huono-osaisinta käyttäjäkuntaa (Törmä, 2006). Toisaalta on olemassa myös asukkaita, jotka eivät juurikaan käytä esimerkiksi sosiaalipalveluita mutta toivoisivat kuitenkin tukea ja sosiaalisia verkostoja arkeen. MLL:n vuonna 2015 tehdyn selvityksen mukaan perhekahviloissa kävijöiden sosioekonominen tausta ja työmarkkina-asema ovat heterogeenisiä. Perhekeskukseen tulee avoin kohtaamispaikka, joka ”ihmisten tekemänä” paikkana mahdollistavat esteettömästi kohtaukset arjen asioissa, vertaistuen sekä matalan kynnyksen palvelujen ja tarvittaessa

myös erityistuen saatavuuden lähelle lapsia ja perheitä kaikkialla maakunnassa. Perhekeskustoimintaa on jo kokeiltu Etelä-Savon alueella esimerkiksi Pieksämäellä. Tällä hetkellä lasten ja perheiden palvelut muodostavat kuitenkin laajan mutta varsin pirstaleisen palvelukokonaisuuden, jossa palvelun käyttäjän ohjautuminen palvelujen piiriin ei ole systemaattista. Useat eri toimijat arvioivat palveluntarvetta useissa eri palvelutapahtumissa. Palvelunkäyttäjät ja asiakasryhmät ovat esimerkiksi päivähoidon, neuvolan ja sosiaalityön osalta yksi kokonaisuus, vaikka yksiköt ovatkin organisatorisesti hajautettuina. Palvelurakenteessa perustason palvelut ja erityispalvelut sekoittuvat, mikä vaikeuttaa palvelukokonaisuuden hallintaa ja palvelupolkujen hahmottamista. Yhdessä paikassa havaittu tuen tarve johtaa nykyisellään erilaisiin lähetekäytäntöihin tai siihen, että yhdessä paikassa arvioitu lisätuen tarve ei automaattisesti välity toiseen peruspalveluun. Oma haasteensa on myös, että yksilölliset järjestelyt tuottavat ongelmia. Näihin esimerkiksi lastensuojelusta joudutaan hakemaan ratkaisua ilman että kyseessä on varsinainen lapsen suojeleminen tai sen tarve. Tämä kaikki vaikeuttaa lisäksi palveluiden tunnistettavuutta niin palvelunkäyttäjien kuin yhteistyötahojenkin näkökulmasta, ja lisäksi palvelun tuottajille tämä näyttääytyy päällekkäisinä, tunnistamattomina tai käyttämättöminä resursseina. (Mäkelä, 2014.)

Mannerheimin Lastensuojeluliitto selvittää säännöllisesti lasten ja perheiden hyvinvointiin liittyviä teemoja mm. perhekahvilakyselyiden avulla. Vuonna 2016 toteutettiin laaja (1035 vastausta) ”Mitä kuuluu vanhempi?” -kysely (Helenius, 2016) yhteistyössä Otavamedian kanssa. Kyselyssä selvitettiin vanhempien kokemuksia julkisista palveluista sekä sukulaisilta ja tuttavilta, järjestöiltä ja verkosta saatavasta tuesta. Vertaistuellalla ja kokemusten vaihtamisella oli vanhemmille suuri merkitys. Vanhempien huolet liittyivät usein luonnolliseen elämänvaiheeseen, kuten vauvaperheen arkeen, mutta myös kriisitilanteisiin, kuten vakavaan sairastumiseen, mielenterveyden ongelmiin tai parisuhteen ongelmiin. Kyselyn avovastauksissa kerrottiin erityisen paljon parisuhteen haasteista ja vaikeista erotilanteista.

Kaiken kaikkiaan lapsi- ja perhepalveluiden hajanaisuus, ennalta ehkäisevä työ ja yhteen sovittamat työkäytännöt ovat alueella keskeisiä kehittämistarpeita. Näihin liittyviä kehittämistoimia Etelä-Savossa on tehty, mutta ne ovat olleet yksittäisiä ja alueellisesti hajanaisia. Kolmen suuremman keskuksen (Mikkeli, Pieksämäki ja Savonlinna) lisäksi alueella on myös 9 pienempää maaseutukeskusta. Alueella onkin selkeä tarve yhtenäistää lapsiperhepalveluiden kokonaisuutta mahdollisimman tasalaatuisten palveluiden saatavuuden varmistamiseksi alueen kaikille kuntalaisille ja asiakasryhmille.

Asukkaiden osallisuus toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa tarvitsee myös yhdenmukaistamista. Tärkeää on palveluohjauksen kehittäminen myös siten, että korjaavista palveluista osataan ohjata osalliseksi ehkäiseviin palveluihin ja omaan aktiivisuuteen. Järjestöjen, kuten Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisyhdistysten, toiminta tukee perhekeskustoimintaa joustavasti eri alueilla. Monikulttuurisuus näkyy perhekeskustoiminnassa sekä kulttuurisensitiivisenä osaamisena että maahanmuuttajataustaisten omana osallisuutena toimintojen suunnittelussa ja toteutuksessa.

4.4. Etelä-Savon maakunnan kehittämispotentiaali

Etelä-Savon suurin kehittämispotentiaali on sen tiivis monitoimijainen kehittämisyhteistyö julkisen, yksityisen ja järjestö, seurakunnan toimijoiden kesken. Maakunnallisesti on vahva tahtotila matalan

kynnyksen palveluiden vahvistamiseksi. Perheiden palveluja on kehitetty jo laajasti. Esimerkkeinä perhekeskustoimintamallit Pieksämäellä, Juvalla, Rantasalmella, Sosterin palveluohjauksellisen työskentelyn kehittäminen perheiden palveluihin sekä vahva perustason ja erityistason integraatio terveydenhuollossa. Pieksämäellä ja Mikkeliissä kootaan perheiden sote palveluja perhetaloihin ja -keskuksiin, jotka tulevat olemaan merkittävä osa perhepalveluverkosta. Etelä-Savossa toimii maakunnan alueella vahva monitoimijainen nuorten ohjaamotoiminta, jossa kunnan, soten, oppilaitoksen ja TE-palveluiden toimijat yhdessä tuottaa palveluja nuorilähtöisesti. Ohjaamotoimintaa on kehitetty useamman vuoden ajan kuntien omana työnä sekä erilaisissa kehittämishankkeissa ja ne ovat osa pysyvää palvelurakennetta (Ohjaamo Olkkari ja nuorten ohjaamo Pientare Pieksämäellä). Ne tulevat olemaan tärkeä osa tulevaa palvelukokonaisuutta. Etelä-Savosta ollaan oltu mukana (Mikkeli) valtakunnallisissa OPM:n oppilashuollon kehittämishankkeissa ja yhteen sovittamisen johtamisen hankkeissa THL:n kanssa. Maakunnassa on laajasti koulutettu henkilökuntaa Toimiva lapsi ja perhe työmenetelmän käyttöön mm. lapset puheeksi ja perheinterventiokoulutuksilla. Koulutettua henkilökuntaa löytyy mm. lastensuojelusta, nuorten ohjaamoista, oppilashuollosta, päihdetyöstä. Tulevassa kehittämistyössä on tarkoitus laajentaa lapset puheeksi työmenetelmän koulutuksia alueellisesti ja erityisesti varhaiskasvatukseen ja opetushenkilökuntaan. (kts liite Etelä-Savon kehittämispotentiaali ja hankkeet). Etelä-Savon maakunnasta toimii väkivaltatyön osaamiskeskusverkosto julkisen ja järjestön (Viola ry) yhteistoimintana. Maakuntaan on koulutettu laajasti väkivaltatyön osaajia marak ja avainhenkilökoulutuksin sekä Viola ry:n kautta työskentelyssä on vahvasti mukana kokemusasiantuntijuus osana palvelujen kehittämistä.

5 PERHEKESKUS TOIMINTAMALLIN KEHITTÄMINEN JA KÄYTTÖNOTTO

5.1 Kehittämiskokonaisuuden tavoitteet ja hyödyt

Etelä-Savon maakunnan alueen erityinen kehittämiskohde on matalan kynnyksen palvelujen verkostoiminen ja perhekeskustoiminnan kehittäminen. Perhekeskusverkosto kehittämiskokonaisuuden päätavoitteena on luoda lähipalveluna toimiva perhekeskustoimintamalli, jonka avulla

- o Verkostoidaan ja yhteen sovitetaan lasten ja perheiden julkiset sosiaali-, terveys- ja kasvatusalalan palvelut, järjestöjen ja seurakuntien palvelut, vapaaehtoistoimijat.
- o Tarjotaan kaikille avoimia kohtaamispaikkoja.
- o Yhdistetään näin ammatillista asiantuntemusta ja voimavaroja lasten ja perheiden kokonaisvaltaiseksi auttamiseksi yhteistoiminnassa.
- o Varmistetaan, että kaikkien lasten ja perheiden voimavarat vahvistuvat ja heidän osallisuutensa paranee, sekä mahdollistetaan nykyistä varhaisempi avun ja tuen saanti.

Kehittämiskokonaisuuden tuloksellinen toteuttaminen Etelä-Savon maakunnan alueella tarkoittaa sitä, että työn tuloksena

- o Ohjelmakauden päättyessä alueella on rakentumassa yhteinen perhekeskustoimintamalli, joka huomioi alueelliset erot sekä perheiden monimuotoisuuden ja erilaiset elämäntilanteet. Mallia on kehitetty yhdessä asukkaiden, lapsiperhepalveluissa toimivien ja perheiden kanssa, ja nämä osallistuvat jatkossa myös kehitetyn mallin käyttöönoton seurantaan.
- o Perhekeskuksen eri toimijoiden tarjoamien palveluiden tunnettavuus lisääntyy ja saavutettavuus helpottuu, kun palvelut ovat tarjolla osana perhekeskusverkosta.

- Pirstaleiset palvelut jäsentyvät alueen lapsia ja perheitä palvelevaksi kokonaisuudeksi, joka mahdollistaa tuen tarpeen tunnistamisen ja avun saamisen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa myös syrjäisillä seuduilla.
- Perhekeskuksen verkostomainen toimintatapa vahvistaa sen toimijatahojen osaamista ja parantaa siten asukkaille tarjottavien palveluiden laatua ja osallisuutta.
- Olemassa on rakenne maakunnallisen soten ja kuntien palvelujen sekä kolmannen sektorin toiminnan yhteensovittamiseksi.
- Julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyö tuottaa synergiaetuja, uusia yhteisiä, perheitä osallistavia toimintakäytäntöjä, vähentää päällekkäistä työtä ja siten osaltaan edistää kustannustehokasta resurssien käyttöä.
- Painopiste siirtyy korjaavista palveluista varhaiseen tukeen.
- Asiakasosallisuutta korostava toimintatapa lisää asukkaiden osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia.
- Järjestöjen osaaminen tulee näkyväksi ja perhekeskuksen käyttöön monipuolistamaan palvelutarjontaa sekä tukemaan osallistumista, vertaistukea ja yhteisöllisyyttä osana matalan kynnyksen toimintaa.
- Perhekeskusmallissa on tarjolla tarvittavat varhaisen tuen ja hoidon palvelut jäsentyneesti siten, että palveluverkoston osapuolet tietävät oman roolinsa. Tiedonkulku helpottuu ja yhteydenpito mahdollistuu matalalla kynnyksellä.
- Asiakkaille on tarjolla jäsentyneet palvelukokonaisuudet.

Kehittämiskokonaisuudessa keskitytään luomaan edellytykset perhekeskustoimintamallin mukaiselle toiminnalle sekä toiminnan toteutuksen, vaikutusten ja kustannusten seurannalle ja jatkuvalla kehitykselle. Maakuntakohtaisissa toimenpiteissä kehitetään paikallisesti matalan kynnyksen palveluiden verkostoitumista ja perhekeskustoimintamallia. Paikallisessa työssä kiinnitetään huomiota siihen, että tuleva sote-kuntarajat ylittävä yhteistyön toiminta pystytään varmistamaan.

5.2 Kehittämiskokonaisuuden toimenpiteet

5.2.1 Perhekeskustoimintamallin mallintaminen

Etelä-Savon kehittämistyön ytimenä on rakentaa maakuntaan yhteisesti sovittu ja lapen periaatteita huomioiva lähipalveluiden perhekeskusverkosto, jota erityispalvelut tukevat. Kokonaisuuden määrittelyssä

- avataan eri toimijoiden ydintehtävien sisältö (toimijatahot, roolit, vastuut)
- määritellään lähipalveluiden perhekeskusverkosto eri alueilla
- kokeillaan ja vakiinnutetaan asukasosallisuuden toimintatavat ja rakenteet
- varmistetaan erityisryhmien mahdollisuudet olla osallisena toiminnassa
- sovitaan yhteiset toimintaperiaatteet (lape-periaatteet, monitoimijuus, alueellisuus, arviointikäytännöt)
- varmistetaan helppo pääsy palveluihin ja oikea-aikainen tarpeiden tunnistaminen
- vahvistetaan perhekeskuksen toimintaedellytykset: johtaminen, organisoiminen, palveluiden yhteensovittaminen.

5.2.1.1 Lähipalveluiden perhekeskuskokonaisuuden määrittely

Etelä-Savon alueella perhekeskusverkostoon kuuluvat LAPE-projektisuunnitelmassa eriteltyt sosiaali-, terveys- ja kasvatuspalvelut. Sen lisäksi toimintaan integroidaan järjestöjen ja seurakunnan palvelut sekä asukasosallisuuteen perustuva palvelun käyttäjien mukana olo. Kehittämistyössä määritellään yhteistyön rakenne ja perheiden mahdollisuudet olla mukana. Ratkaisuissa selvitetään teknologian hyödyntämisen mahdollisuuksia palveluiden saatavuuden parantamiseksi ja osallisuuden vahvistamiseksi. Järjestöistä MLL, VIOLA – väkivallasta vapaaksi ry sekä Mikkelin tuomiokirkkoseurakunta ovat kolmannelta sektorilta vahvasti mukana kehittämistyössä.

Perhekeskus tarkoittaa Etelä-Savon alueella ensisijaisesti alle kouluikäisille ja kouluikäisille lapsille ja heidän vanhemmilleen suunnattua, yhteen sovitettua palvelukokonaisuutta, jossa on seuraavat osa-alueet

1. Kohtaamispaikka

- o Määrittelyssä huomioidaan alueelliset ja kunnittaiset olosuhteet.
- o Toimintaa kokeillaan varsinaisen fyysisen kohtaamispaikan lisäksi kiertävänä toimintana asuinalueittain, jolloin myös pienet maaseutukeskukset tulevat huomioiduiksi.
- o Kohtaamispaikassa järjestetään ja tuetaan asukkaita / perheitä itse toteuttamaan erilaista toimintaa eri kohderyhmille huomioiden perheiden monimuotoisuus. Kehittämistyö on asiakaslähtöistä – siinä pidetään mielessä asiakkaan näkökulma (*”Miksi minä tulisin kohtaamispaikkaan, mitä saan sieltä itselleni ja perheelleni?”*).
- o Toiminnan järjestämisessä huomioidaan eri verkostotahojen (kuten kolmannen ja julkisen sektorin) osaaminen. Palveluita tuodaan mahdollisuuksien mukaan kohtaamispaikkaan.
- o Toiminnassa kootaan yhteen alueen ryhmätoimintaa. Selvitetään, missä määrin aiemmin omissa organisaatioissa toteutettuja ryhmiä voisi järjestää nyt perhekeskuksen kohtaamispaikassa tai miten vähintäänkin tiedot näistä voisi koota yhteen asiakkaan ”palvelutarjottimelle”.

2. Peruspalveluiden vahvistaminen matalalla kynnyksellä

- o Tuodaan peruspalveluiden monialaista ohjausta ja neuvontaa osaksi matalan kynnyksen palveluita, mm. neuvolatyö.
- o Verkostoidaan ja sovitetaan yhteen lapsi- ja perhepalvelut (yhteys myös aikuisten palveluihin) niin, että perheiden on helppo löytää niiden piiriin, ja tunnistetaan ja mallinnetaan perhekeskuksen yhteistyöpinta suhteessa neuvolaan, varhaiskasvatukseen, kouluun ja oppilaitoksiin.
- o Vahvistetaan varhaiskasvatuksessa ja kouluissa kasvatuksen kumppanuutta rakentavia yhteistyötapoja vanhempien kanssa.
- o Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen, erotilanteiden palvelut tuodaan myös kohtaamispaikkaan matalalla kynnyksellä.
- o Mikkelissä jo toimiva matalan kynnyksen ja varhaisen tuen palveluohjausyksikkö Perheneuvo otetaan mukaan perhekeskustoimintaan. Selvitetään palveluohjauksellisen työtavan laajentamista Etelä-Savon alueella.

3. Erityispalvelut osana peruspalveluita

- Erityispalvelut linkittyvät kiinteästi perhekeskuksen toimintaan monialaisen palvelutarpeen arvioinnin ja palveluketjujen kautta. Osa erityispalveluista voidaan tarjota myös lasten ja lapsiperheiden omassa arki- ja kasvuympäristössä yhteistyössä perhekeskuksen työntekijän kanssa (työparityö).
- Kehitetään työtapoja viedä matalan kynnyksen palveluita ja erityispalveluita perhekeskuksiin sekä osaksi varhaiskasvatukseen, kouluihin ja oppilaitoksiin.
- Selvitetään olemassa olevat yhteistyökäytännöt, mahdolliset valmiit mallinnukset, keskinäinen konsultaatio ym. toiminta sekä palveluohjauksen osaamiseen liittyvät haasteet, ja suunnitellaan tarvittavat toimenpiteet.
- Sovitaan, kenellä on prosessivastuu asiakkaan asioista ja missä tilanteissa se vaihtuu.

Kehittämistyön kautta vahvistetaan varhaisen tuen palveluita ja ennaltaehkäisevää, osallistavaa toimintaa sekä palveluohjausta siten, että pystytään yhä varhaisemmassa vaiheessa ohjaamaan perheitä sellaisen toiminnan ja palvelun pariin, joka ehkäisee ongelmien kärjistymistä. Perhekeskustoiminnan arviointi toteutetaan yhteistyössä Diakin kanssa kehittävänä arviointina, joka tukee hankkeen työntekijöiden työtä. Perhekeskuksen työntekijät työskentelevät tiiminä yhteisoppimisen ja yhteiskehittämisen periaatteiden mukaisesti, jolloin mukana kehittämistyössä ovat asukkaat.

Erityiset sisällölliset kehittämiskohteet perhekeskuskokonaisuuden mallintamisessa

- Integroidaan alueen vahva lähisuhdeväkivaltatyö perhekeskustoimintaan hyödyntäen Mikkelissä mallinnettua julkisen ja järjestön yhteistä väkivaltatyön osaamiskeskusverkostoa. Vahvistetaan ja koulutetaan henkilöstöä ilmiön tunnistamiseen, puheeksi ottoa ja ohjausta olemassa oleviin palveluihin sovittujen käytäntöjen mukaisesti.
- Huomioidaan monikulttuuristen perheiden erityistarpeet
- Pilotoidaan tunne- ja vuorovaikutuskasvatuksen polkua varhaiskasvatuksessa osana perhekeskustoimintaa (Mikkeli)
- Pilotoidaan päiväkotien miniverso-toiminta (Mikkeli)
- Luodaan yhteisölliselle työlle rakenteet, jotka varmistavat lasten ja nuorten sekä vanhempien ja yhteistyökumppaneiden osallisuuden
- Selkiytetään seurakuntien ja järjestöjen roolia perhekeskusverkostossa (hyödynnetään osallistavat toimintamuodot, kootaan yhteistä tietopohjaa palveluista)
- Selkiytetään yhtenäistä tiedottamista perhekeskustoiminnasta maakunnan alueella (perhelähtöinen tiedottaminen, yhtenäiset toimintatavat toimijaverkostossa)
- Mallinnetaan varhaisen tuen palveluiden saanti helposti ja oikea-aikaisesti (yksilöllisten tarpeiden pohjalta osallisuuteen nojautuen, varhainen tunnistaminen, nopea ja helppo apu, sähköiset palvelut)
- Kehitetään perhekeskustoimintamallia yhteistyössä avoimen varhaiskasvatuksen kanssa integroiden toimintoja ja kehittämällä päiväkoteista perhekeskuksen toimipisteitä.
- Selvitetään neuvolan palveluiden linkittämistä perhekeskustyyöhön
- Vahvistetaan perhetyön linkittämistä osaksi matalan kynnyksen perhekeskustoimintaa
- Kehitetään perhekeskustoiminnan ja erityispalveluiden interaktiivisia toimintamalleja (monialainen palvelutarpeen arviointi, jalkautuvan ja konsultoivan työn mallit)

5.2.2. Parisuhteen ja vanhemmuuden tuen järjestäminen perhekeskuksessa

Etelä-Savossa vahvistetaan parisuhteen ja vanhemmuuden tukea ja parannetaan palveluiden ja toiminnan kattavuutta ja alueellista yhdenmukaisuutta yhteistyössä järjestöjen ja seurakuntien kanssa osana alueelle muodostettavaa perhekeskustoimintamallia ja Koulu lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena -mallia. Malli rakentuu lapsi- ja perhekohtaisen tuen ympärille, ja siinä korostetaan vanhempien voimavarojen vahvistamista. Tässä hyödynnetään ryhmämuotoisia vanhemmuuden tuen menetelmiä sekä vanhemmuuden tuen strukturoituja menetelmiä sekä vertaistuen menetelmiä. Kehittämistyön tuloksena alueella on selkeä, käytännönläheinen ja perheiden monimuotoisuuden ja monikulttuurisuuden huomioiva toimintamalli vanhemmuuden ja parisuhteen tukemiseen sekä parisuhteen ja vanhemmuuden tuki jatkumona raskausajasta lähtien.

Kokonaiskehitys tapahtuu kolmessa vaiheessa

1. Tarjolla olevan tuen kartoittaminen ja yhteenveto

- Kartoitetaan yhteistyössä XAMK:n kanssa alueella olevat, järjestökentän ja kolmannen sektorin tarjoamat vanhemmuuden ja parisuhteen tuen toimijataho huomioiden koko alue. Olemassa olevia tukimuotoja kartoitetaan kolmella tapaa
 - a) sähköisten palveluiden tarjoamilla tavoilla
 - b) universaalien sekä yksilöllisten ja ryhmämuotoisten tukimuotojen tavoilla ja
 - c) erityispalveluissa tai niiden kanssa yhteistyössä toteutettavien tuen tavoilla

2. Ensimmäisen vaiheen lopputulosten arviointi

Arvioidaan tarjolla olevat tukimuodot kuntalaiset osallistaen. Arvioinnissa hyödynnetään olemassa olevia asukasosallisuuden työmuotoja, lapsivaikutusten arviointia MLL:n koordinoimana ja LAPE-hankkeen neljää ohjaavaa periaatetta:

- Lapsen etu (miten toteutuu lapsen osallisuus ym.)
- Voimavarojen vahvistaminen (vanhempien osallisuus ja vertaistuki ym.)
- Lapsi- ja perhelähtöisyys
- Perheiden monimuotoisuus

3. Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen kattavuuden ja verkostoitumisen varmistaminen

- Tehdään suunnitelma kartoituksessa todettujen katvealueiden tuen tarjoamisen kattamiseksi.
- Käynnistetään johtotasot sitouttaen keskusteluja siitä, mitä alueelta puuttuu ja mitä kuntalaiset toivoisivat lisää. Tässä voidaan hyödyntää esimerkiksi BIKVA-menetelmää, jossa kokemustietoa on mahdollista viedä eteenpäin päättävälle taholle.
- Varmistetaan, että alueen aikuisten palveluissa (työterveyshuolto, aikuissosiaalityö, mielenterveysyhteistyö, päihdepalvelut jne.) muistetaan vanhemmuuden ulottuvuudet ja tarjotaan proaktiivisesti tukea.
- Vahvistetaan Lapset puheeksi -työtavan käyttöä. Järjestetään alueella myös menetelmän kouluttajien koulutus, jotta osaaminen juurtuu työyksiköihin. Toteutetaan tarvittavat koulutukset.
- Varmistetaan, että niissä paikoissa, joissa lapsia ja perheitä tavataan, tunnetaan tarjolla oleva palveluvalikko (ml. digitaaliset palvelut, ns. sähköinen perhekeskus).

Erityiset sisällölliset kehittämiskokonaisuudet vanhemmuuden ja parisuhteen tuen palveluissa

- Vahvistetaan varhaiskasvatuksen ja neuvolan henkilöstön osaamista vanhemmuuden tukijoina sekä vanhemmuuden ja parisuhteen tuen piiriin ohjaajina.
- Tuodaan palveluja lapsen luonnolliseen kasvuympäristöön

- o Kootaan yhteen ja levitetään maakunnassa hyväksi todettuja pääosin järjestöjen (MLL, Viola ry, seurakunta) työ- ja toimintamalleja parisuhteen ja vanhemmuuden tukemisessa (mm. varhaisen vuorovaikutuksen menetelmät, kokeillaan verkkoauttamisen muotoja, kehittäjäryhmä kokemusasiantuntijoista, lapsivaikutusten arviointi, vapaaehtoistoiminta, kaksi kotia sydämessä- eroryhmät)

5.2.3. Erotilanteiden palvelut

Eroauttamisen palvelujen tarjonta, laajuus ja järjestämistapa vaihtelevat eri puolilla maakuntaa. Joillakin paikkakunnilla eroauttamisen palvelutarjonta on laajaa; toisaalla tarjonta on rajoittunut lakisääteisiin palveluihin. Nopean avun toimipisteitä sekä kriisipalvelua on saatavilla vain vähän. Palvelut voivat olla hyvin hajallaan. Eroperheet eivät usein ole tietoisia saatavilla olevista palveluista ja niiden työtavoista. Kynnys hakeutua palveluihin voi olla korkea. Eron kokeneet perheet hakevat tukea monista eri palveluista (seurakunnan perheasian neuvottelukeskuksesta suurin yksittäinen palveluihin hakeutumisen syy Etelä-Savossa) Kehittämistyön tuloksena alueelle mallinnetaan selkeä, lapsikeskeinen ja käytännölläheinen eropalveluiden malli, joka kuvastaa järjestöjen ja kuntien yhteistä näkemystä ja yhdensuuntaista viestiä yhteistyövanhemmuudesta ja sen merkityksestä vanhemmille.

Eropalvelujen kehittäminen alueella etenee kolmessa vaiheessa

<p>1. Tarjolla olevan tuen kartoittaminen ja yhteenveto</p> <ul style="list-style-type: none"> – Kartoitetaan alueella olevat, järjestökentän ja kolmannen sektorin tarjoamat erotilanteen tuen toimijatahot yhteistyössä XAMK:n kanssa. Olemassa olevia tukimuotoja kartoitetaan kolmella tapaa: <ul style="list-style-type: none"> a) sähköisten palveluiden tarjoamat tavat b) universaalien sekä yksilöllisten ja ryhmämuotoisten tukimuotojen tavat c) erityispalveluissa tai niiden kanssa yhteistyössä toteutettavien tuen tavat – Arvioidaan tarjolla olevat tukimuodot kuntalaiset osallistaen. Arvioinnissa hyödynnetään olemassa olevia asukasosallisuuden työmuotoja, lapsivaikutusten arviointia MLL:n koordinoimana sekä LAPE-hankkeen neljää ohjaavaa periaatetta: <ul style="list-style-type: none"> a) Lapsen etu (miten toteutuu lapsen osallisuus ym.) b) Voimavarojen vahvistaminen (vanhempien osallisuus ja vertaistuki ym.) c) Lapsi- ja perhelähtöisyys d) Perheiden monimuotoisuus
<p>2. Eron jälkeisen yhteistyövanhemmuuden lisääminen ja lapsen edun toteutumisen varmistaminen toimivalla palveluvalikolla</p> <ul style="list-style-type: none"> – Kehitetään palveluohjauksen käytäntöjä ja osaamista erovanhempien kohtaamiseen, monimuotoiset ja monikulttuuriset perheet huomioiden. – Sisältöjen kehittämisessä keskeistä eroneuvo, vanhemmanneuvo, erokahvilat sekä verkkopalveluiden kehittäminen yhteistyössä seurakunnan, VIOLAn ja MLL:n kanssa. Toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa mukana vapaaehtoiset ja vertaiskehittäjät.
<p>3. Ammattilaisten osaamisen parantaminen erovanhempien kohtaamisessa sekä palveluohjauksissa</p> <ul style="list-style-type: none"> – Palvelujärjestelmässä toimivien kouluttaminen (mm. perheasioiden sovittelijoiden, lastenvalvojien, olosuuhdeselvitysten tekijöiden) koulutus. – Pilotoidaan perheiden kanssa työskentelevien käyttöön vanhemmuussuunnitelma erotilanteisiin. – Luodaan eropalveluiden ensiapupiste perhekeskukseen. Tuen tarjoamisessa on juridinen ja emotionaalinen ulottuvuus.

- Ryhmätoimintaa järjestetään, esimerkiksi vertaistukiryhmiä, kehittäjäryhmiä, ”Kaksi kotia sydämessä” osana kohtaamispaikkaa.
- Sähköisiä erotilanteen palveluja kehitetään.
- Kehitetään palvelupolkua myös vaativiin huoltajuuskiistoihin ja erityispalveluihin.

5.2.4 Maahanmuuttajat

Etelä-Savoon luotavassa perhekeskusverkostomallissa huomioidaan maahanmuuttajien erityistarpeet. Kehittämistyössä vahvistetaan positiivista ilmapiiriä ja eri kulttuureiden huomioiminen palveluiden järjestämisessä. Toiminnassa mahdollistetaan eri kulttuureista tulevien perheiden kohtaaminen. Tarkennetaan ammattilaisen roolia kotoutuvien perheiden tarpeiden tunnistamisessa. Varhaiskasvatuksen osalta huomioidaan erityisesti maahanmuuttajien mahdollisuudet osallistua toimintaan osana kotoutumista.

5.2.5. Perhekeskusverkostomallin kehittämistoimintaa ohjaavat periaatteet ja toimintatavat

- o Sovitaan perhekeskustoimijoille alueellisesti sovitut yhteiset lape-toimintaperiaatteet (lapsi- ja perhelähtöisyys, osallisuus, perheiden monimuotoisuus) ja tehdään niitä näkyväksi
- o Huolehditaan yhteisten periaatteiden kirjaamisesta ja tiedottamisesta asukkaille
- o Toimintaperiaatteet ohjaavat johtamista ja palveluiden yhteensovittamista
- o Varmistetaan perhekeskusverkoston toimintaedellytykset neuvottelemalla johtamisesta, organisoitumisesta ja yhteen sovittamisesta
- o Edistetään lapsivaikutusten arviointia MLL:n tukemana
- o Kannustetaan keräämään asukkailta palautetta. Huolehditaan, että asukasosallisuus toteutuu ja asukkaita kuullaan.
- o Arvioidaan toteutettuja kokeiluja ja muutoksia palveluissa.
- o Nimetään yhteistyötahoista yhteyshenkilöt ja sovitaan työnjaosta sekä koordinoituvastuusta tarjottavissa palveluissa
- o Kootaan tarvittavat monialaiset kehittämistyöryhmät ja edistetään alueellista vertaiskehittämistä
- o Sovitaan palvelujen tarjoamisesta yhtenä kokonaisuutena ja yhteisestä asiakkuudesta
- o Sovitaan konkreettisista yhteistyön muodoista (konsultaatio, työparityöskentely, tiimit)
- o Vahvistetaan toimijoiden ammatillista osaamista järjestämällä tarvittavaa koulutusta työntekijöille (asukasosallisuuteen edistämiseen liittyvä valmennus työntekijöille, monialaisen verkostotyön osaamisen koulutus, yhteen sovittavan johtamisen koulutus)

5.2.6. Näyttöön perustuvien varhaisen tuen, hoidon ja vanhemmuustaitojen työkalupakin kehittäminen

Etelä-Savon kehittämishankkeesta osallistutaan näyttöön perustuvien työmenetelmien kansalliseen kehittämiseen. Etelä-Savossa on erityisesti kiinnostuttu toimiva lapsi ja perhe-kokonaisuus -työmenetelmän kehittämisestä. Etelä-Savossa on aloitettu jo vuosia sitten henkilöstön koulutus lapset puheeksi ja perheinterventio-koulutuksiin ja kouluttajakoulutuksiin. Lape kehittämishankkeen myötä tavoitteena on lisätä ja laajentaa menetelmän käyttöä varhaiskasvatukseen ja opetushenkilöstöön.

6 VARHAISKASVATUS, KOULU JA OPPILAITOS LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINNIN TUKENA

6.1 Kehittämiskokonaisuuden tavoitteet ja hyödyt

Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitokset lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena -kehittämiskokonaisuudessa keskitytään yhteisöllisen hyvinvointityön vahvistamiseen ja kehittämiseen. Opiskeluhuoltotyössä painotetaan erityisesti yhteisöllistä ja ehkäisevää työtä sekä lasten, nuorten ja huoltajien osallisuutta. Yhteisöllisen opiskeluhuollon toteuttamiseen osallistuvat kaikki yhteisön jäsenet, ja sen keskeisenä tavoitteena on tunne- ja vuorovaikutustaitojen, mielenterveyden ja terveellisten elämäntapojen edistäminen sekä kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää ehkäisevien ja vähentävien toimenpiteiden toteuttaminen. Kehittämistyössä hyödynnetään olemassa olevia alueellisia varpu-työryhmiä ja maakunnallista varhaiskasvatuksen verkostoa ja muita mahdollisia kehittäjäryhmiä. Kehittämiskokonaisuuden kannalta on hyvä huomioda, että varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen ja toisen asteen oppilaitosten opiskeluhuolto- ja hyvinvointityötä määrittävät jo vahvasti erilaiset lait, säädökset ja asetukset (mm. oppilas- ja opiskeluhuoltolaki 1287/2013, varhaiskasvatuslaki 36/1973, perusopetuslaki 628/1998, lukiolaki 629/1998, laki ammatillisesta peruskoulutuksesta 1998/630, opetushallituksen määräykset 94.101/011/2014, terveydenhuoltolaki 1326/2010). Kehittämisosaluueiden tavoitteiden saavuttamista tukee myös lakisääteinen ja normiperusteinen toiminta, mm. lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmat, opetussuunnitelmat, opiskeluhuolto- ja oppilashuoltoryhmät, lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmat.

Kehittämiskokonaisuuden konkreettisena tavoitteena on siten pitkälti jo olemassa olevien yhteistyörakenteiden, toimintamallien ja hyvien käytäntöjen vahvistaminen maakunnan alueella sekä näiden rakenteiden mukauttaminen lasten, nuorten ja perheiden palveluiden toimintaympäristön muutokseen. Kehittämistyöllä tuetaan lasten ja nuorten arjen kehitysympäristöjä tekemään sekä yhteisöllistä että yksilökohtaista opiskeluhuolto- ja hyvinvointityötä yhä tavoitteellisemmin ja vaikuttavammin.

6.2. Etelä-Savon kehittämistoiminta ja kehittämistyön maakunnalliset tavoitteet

Mikkelin kaupunki ja sen oppilashuolenpidon ohjausryhmä on ollut mukana THL:n lasten, nuorten ja perheiden palvelujen yhteen sovittavan johtamisen hankkeessa vuosina 2013–2014, jossa kehitettiin opiskeluhuollon johtamista ja valmistauduttiin 1.8.2014 voimaan tulleen oppilas- ja opiskelija-huoltolain toimeenpanoon. Tässä yhteydessä ohjausryhmä laajennettiin koskemaan koko toista astetta ja mukana ovat myös muut kuin kaupungin ylläpitämät oppilaitokset. Oppilashuolenpidon ohjausryhmiä toimii myös muissa maakuntien kunnissa ja osa niistä seuraavan kahden vuoden ajan myös lape-työryhmänä.

Viola – väkivallasta vapaaksi ry ja Mikkelin kaupunki kehittävät yhdessä nuorten opiskeluhuollon toimintamalleja väkivallan uhan ja seksuaalisen häirinnän ehkäisyyn My Space, Not Yours -hankkeessa vuosina 2015–2017. Hankkeessa on kehitetty mm. monialaisia ja yksittäisiin oppiaineisiin soveltuvia oppimiskokonaisuuksia. Mikkelin perusopetuksen oppilaiden harrastusmahdollisuuksia sekä liikkumisen edistämistä koko väestön osalta on tehty usean avustuksen ja hankkeen turvin viime vuosina. Tällaisia ovat olleet mm. OPH:n kerhotoiminnan kehittämisavustukset, Liikkuva koulu -avus-

tukset ja -toiminta, Hyvinvoinnin virtaa Mikkelissä / Liikkumisen unelmavuosi -hanke sekä kulttuurikerhoavustukset kouluille. Erityisesti liikkumisen edistäminen on juurtumassa pysyväksi toiminnaksi. Liikkuva-koulu -avustukset ovat laajasti käytössä muissakin Etelä-Savon kunnissa.

Erinäisillä OKM:n avustuksilla on päästy kokeilemaan erilaisia hyvinvointia edistäviä toimintamalleja yksittäisillä kouluilla ja voitu arvioida, mitä kannattaisi levittää laajemmin koko kasvatuksen ja opetuksen kentälle. Juurruttamisen arvoiseksi on havaittu mm. Lapset puheeksi -keskustelut, vertaissovittelu sekä henkilöstön neuropsykiatrinen ja ART-osaaminen (*Aggression Replacement Training*).

Pieksämäen opiskeluhuollon puolella on jo useiden vuosien ajan tehty tiivistä moniammatillista yhteistyötä ja rakennettu yhteisiä käytäntöjä. Uusimpana kehittämistyönä on ollut ADHD-hoitopolun kehittäminen alakouluille. Lisäksi Pieksämäellä on jo sovittu yhteistyömallin rakentamisesta koulun, kouluterveydenhuollon, sosiaalihuollon / lastensuojelun, perheneuvolan ja koulunuorisotyön välille. Tarkoituksena on toimintojen selkeyttäminen ja yhteensovittaminen sekä turhien päällekkäisyyksien purkaminen. Tarpeet yhteensovittamisessa liittyvät erityisesti ero-/huoltoriitoihin, koulunkäynnin / oppimisrauhan turvaamiseen, poissaoloihin / kouluun lähtemiseen liittyviin vaikeuksiin sekä kiusaamiseen ja sen ennaltaehkäisyyn.

Kehittämistyön tuloksena Etelä-Savon maakunnan alueella:

- Palvelut ovat lapsi- ja perhelähtöisiä ja työtä tehdään kiinteässä yhteistyössä opettajien sekä erityistason palvelujen kanssa.
- Lapset, nuoret ja perheet osallistuvat palvelujen arviointiin ja kehittämiseen.
- Opiskeluhoolto ja varhaiskasvatuksen hyvinvointityö on yhdenmukaista sekä tavoitteellista maakunnan alueella ja sitä tehdään suunnitelmallisesti ja tilannetta välillä arvioiden alueelliset erityispiirteet huomioon ottaen.
- Työn pohjana on paikallinen tieto lasten ja nuorten hyvinvoinnista, tarpeista, ympäristöstä ja yhteisöstä.
- Kiusaaminen on harvinaista koko maakunnan alueella.

6.3. Kehittämiskokonaisuuden toimenpiteet

Kehittämiskokonaisuuden toimenpiteiden koordinoinnista vastaa Essote yhdessä Mikkelin ja Pieksämäen kaupungin kanssa. Mukana kehittämisessä on erityisesti MLL. Kehittämistä toteutetaan yhdessä myös muiden järjestöjen ja perheiden kanssa. Kehittämistyötä pilotoidaan eri toteuttajien taholta eri toimenpiteissä, mutta kehittämistyötä jaetaan ja levitetään maakunnallisessa vertaistuellisessa kehittämistapaamisissa. Tapaamisessa jaetaan myös jo olemassa olevia hyviä käytänteitä ja rakennetaan yhteistä maakunnallista käsitystä lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin vastaavista palveluista.

6.3.1 Vahvistetaan ja kehitetään yhteisöllistä hyvinvointityötä, sen sisältöjä ja toimintatapoja

Toimenpiteen sisällöllisiä kehittämiskohteita ovat

1. Osallisuuden, yhteisöllisyyden ja hyvinvointityön vahvistaminen

- Pilotoidaan Mikkelin esiopetuksen opiskeluhooltoryhmien hyvinvointityötä.

- Kokeillaan Mikkelin ja Pieksämäen kouluilla erilaisia osallisuuden muotoja yhteistyössä perhekeskustoimijoiden kanssa (MLL nuorten unelmapaja-työskentelymalli).
- Mikkelin pilotoi tunne- ja vuorovaikutuskasvatuksen polkua esiopetuksessa ja soveltuvin osin perusopetuksessa.

2. Kiusaamisen ja häirinnän ehkäisy

- Laajennetaan (Mikkeli) ja pilotoidaan (Pieksämäki) vertaissovittelua perusopetuksessa sekä mallinnetaan työskentelymallia Kiusaamisen ja häirinnän ehkäisyyn ja jälkihoitoon. Jaetaan maakunnan yhteisiä näkemyksiä kehittäjäryhmissä.
- Hyödynnetään olemassa olevia malleja ja käytäntöjä (KiVa Koulu, kummi-, tuki- ja tutoroppilastoiminta, my space not yours-hankkeen ehkäisevän työn mallinnus).
- Kehittämisosaa-alueen toimenpiteissä ovat mukana myös MLL ja VIOLA – väkivallasta vapaaaksi ry.

3. Lasten ja nuorten hyvinvointia edistävän vapaa-ajan toiminnan tukeminen

- Tiivistetään yhteistyötä harrastustoiminnan osalta nuoris- ja liikuntatoimen sekä järjestöjen kanssa.
- Pilotoidaan harrastustoiminnan mahdollisuuksia koulupäivän sisällä ja uudenlaisia kumppanuuksia yhteistoiminnassa (Pieksämäki pilotoi, PSliikunta ja PAHL mukana).
- Kartoitetaan lasten ja nuorten ajatuksia ja ideoita vapaa-ajan toiminnasta (MLL unelmapaja)
- Hyödynnetään olemassa olevia käytänteitä (liikkuva koulu-toiminta).
- Kehittämisosaa-alueen toimenpiteissä ovat mukana Pieksämäen kaupungin lisäksi PSliikunta, PAHL ja MLL. Kehittämisosaa-alueen tavoitteiden saavuttamista tukee myös liikunta- ja nuorisotoimien sekä järjestöjen laaja vapaa-ajan tarjonta sekä koulujen kerhotoiminta (OPH:n avustus).

4. Yhteisöllisen opiskeluhoitotyön käytänteet

- Mallinnetaan yhteisöllisen työn rakenteita ja hyvinvointityön toimintatapoja.
- Hyödynnetään olemassa olevia käytänteitä (aluevarpuotoiminta Mikkelissä).
- Kehitetään sivistystoimi-sote yhteistyötä uudella kunta-sote rajapinnoilla.
- Integroidaan hyvinvointi- ja opiskeluhoitotyötä yhteistyössä perhekeskustoiminnan kanssa.
- Selvitetään maakunnallista menettelytapaa yhteisöllisen opiskeluhoitotyön paikallisen tietopohjan kokoamiseksi (kouluterveyskysely, Tea-tiedonkeruu, KiVa-kysely, laajojen terveys-tarkastusten yhteenvedot).

5. Vanhempien kasvatustehtävän tukeminen

- Kehitetään osallisuutta tukevia, vuorovaikutuksellisia työmuotoja vanhemmuuden tukemiseksi yhdessä perhekeskustoimijoiden kanssa.
- Hyödynnetään olemassa olevia käytäntöjä (Örebro-vanhempainillat, toiminnalliset vanhempainilta, MLL:n työskentelymallit).
- Koulutetaan henkilöstöä lapset puheeksi -menetelmän käyttöön.

6.3.2 Syvennetään yksilökohtaisen opiskeluhoitotyön sisältöjä ja kehitetään toimintatapoja

Opiskeluhoitopalvelujen järjestäminen lapsi- ja nuorisolähtöiseksi kokonaisuudeksi ja palvelukokonaisuuden yhteistyökäytänteiden kehittäminen

- o Luodaan lasten, nuorten ja perheiden tarpeista nousevia yksilötyön rakenteita ja käytänteitä yhteistyössä kuntien esiopetuksen, perusopetuksen, kunnan muiden toimijoiden, perhekeskus ja erityispalveluiden kanssa.
- o Edistetään opiskeluhoitopalveluiden tarjoamisesta esiopetuksessa, koulussa ja oppilaitoksessa yhtenä kokonaisuutena.
- o Kokeillaan ennaltaehkäiseviä, konkreettisia toimintamalleja pienen huolen ja matalan kynnyksen palveluihin (työparius, konsultaatio, jalkautuminen, lapset puheeksi, toiminnalliset ryhmät, ryhmäkäynnit, palveluohjaus jne.).
- o Vertaiskehitetään ja -arvioidaan terveystarkastusten laatua (erityisesti 8.lk tarkastus ->jatko-opinnot).

6.3.2 Kehitetään kansallisesti sähköisiä palveluja ja työtapoja sekä tuetaan niiden käyttöönottoa varhaiskasvatuksen, esiopetuksen, koulun ja oppilaitosten työn tueksi

Hankkeessa osallistutaan toimenpiteen kansalliseen toteuttamiseen.

6.3.3 Tunnistetaan yhteisölliseen ja yksilökohtaiseen työhön liittyviä osaamistarpeita järjestetään, mahdollistetaan koulutuksiin osallistuminen

1. Hankkeessa järjestettävä koulutus
 - o Lapset puheeksi - työmenetelmä ja toimiva lapsi ja perhe-koulutukset
 - o Vertaissosovittelukoulutus
2. Muut koulutustarpeet: yhteen sovittamisen johtamisen koulutus, verkostotyön koulutus

7 ERITYIS – JA VAATIVAMMAN TASON PALVELUIDEN KEHITTÄMINEN

Erityistason kehittämiskokonaisuuden keskiössä on lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin lisääminen. Lapsen oikeudet ja lapsen etu, lapsilähtöisyys, perheiden monimuotoisuuden huomioiminen ja omien voimavarojen vahvistaminen ovat kehittämistyön perustana. Lapset, nuoret ja heidän perheensä ovat keskeisessä asemassa palvelujen uudistamisessa ja toimintakulttuurin muutoksessa. Muutos koskee lasten, nuorten ja heidän perheidensä erityispalveluita niin julkisella puolella kuin järjestöjen ja yksityisten palveluja. Tavoitteena on monitoimisuus ja palveluiden perhelähtöisyys. Palvelujen rakenteita uudistetaan sote- ja maakuntauudistus huomioiden sekä luomalla työskentelytapoja, jotka perustuvat tutkimustietoon ja suunniteltuihin moniammatillisiin toimintamalleihin. Kehittämiskokonaisuudessa osallistutaan yhteistyöalueiden vaativamman tason kehittämiseen sekä kansalliseen yhteistyöhön.

7.1 Kehittämiskokonaisuuden tavoitteet ja hyödyt

Kehittämiskokonaisuuden tavoitteena on lasten, nuorten ja perheiden tarpeiden pohjalta lähtevä eri toimijoiden yhdessä toimiminen. Toiminta toteutuu yli hallinnon rajojen ja palvelujen eri tasojen välillä, läpi leikaten julkisen, yksityisen ja järjestöjen toimijoiden tekemän työn. Maakuntakohtaisissa

toimenpiteissä kehitetään integratiivisia toimintamalleja, lastensuojelun eri työmuotoja ja erityistason palvelurakenteita. Paikallisessa työssä kiinnitetään huomiota siihen, että tuleva sote-kuntarajat ylittävä yhteistyön toiminta pystytään vahvistamaan. Kehittämistyössä mahdollistetaan lasten, nuorten ja perheiden osallisuus.

Tavoitteeseen pääsemiseksi yhteistyö asiakkaiden, eri viranomaistoimijoiden, yritysten ja järjestöjen kanssa on suunniteltua – osa hankkeen aikana juurrutettua ja levitettyä, jo olemassa olevaa hyväksi havaittua toimintaa, osa taas uuden kehittämistä. Se kattaa sekä horisontaalisen että vertikaalisen integraation toiminnassa. Erityistason tuki sovitetaan saumattomasti perustasolla koottuun toimijoiden verkostoon. Samoin erityistason toimijoiden keskinäinen yhteinen työ ja tapa tehdä työtä yhdessä uudistuvat. Yhteistyö kehittämisessä kattaa myös yhteyden vaativimman tason työskentelyyn sekä oppimisverkostotoimintaan. Erilaisia tietoja, taitoja, kokemuksia ja verkostoja hyödynnetään. Lisäksi tavoitteena on monitoimijaisen yhteistyön ja osaamisen yhdistäminen toiminnan uudistamisen ja kehittämisen kautta. Lapset, nuoret ja perheet saavat tarvitsemansa tuen ja palvelut siten, että eri ammattiryhmien osaaminen sekä läheisverkoston ja eri palveluiden voimavarat kootaan yhteen vastamaan tuen ja palveluiden tarpeeseen. Tavoitteena on myös, että lasten ja nuorten tilanne huomioidaan entistä paremmin aikuisten palveluissa, sillä verkostomaisessa työtöteessä perheen tilanne huomioidaan kokonaisvaltaisesti. Vanhempien hyvinvointi lisää koko perheen hyvinvointia.

Vahva, yhteen sovitettu johtajuus varmistaa yhteistyön sujumisen ja palveluita yhteen sovittavaa johtamista kehitetään edelleen. Ammattilaiset opettelevat laajempaa yhdessä tekemistä ja lasten, nuorten ja perheiden kokonaistilanteen parempaa huomioimista. Palvelut jalkautuvat lasten, nuorten ja perheiden luonnolliset toimintaympäristöihin, kuten perhekeskuksiin tai kouluille. Vertikaalinen ja horisontaalinen työskentely yhteisine koulutusmahdollisuuksineen jakaa työntekijöiden tietotaitoa. Tavoitteena on pysäyttää erityispalveluiden kasvu, erityisesti psykiatrian osalta ja saada painopistettä varhaisempiin palveluihin.

Kehittämiskokonaisuuden koordinoinnista vastaa Essote ja siihen sisältyy seuraavia toimenpiteitä.

7.2 Kehittämiskokonaisuuden toimenpiteet

7.2.1 Integratiivisten toimintamallien kehittäminen perus- ja erityistason palveluihin

Integraatio tarkoittaa eri perus- ja erityistason saumatonta yhteistyötä ja yhdessä tekemistä. Lapsen, nuoren ja perheen ympärille on kerätty asiakkaan tarpeen pohjalta valitut asiantuntijat eri palveluista. Lapsi, nuori ja perhe itse ja kaikki toimijat tietävät, ketkä ovat osallisia ja mitä yhteistyöllä tavoitellaan. Toimintaa tukee avoin ja perheiden tiedossa oleva tiedonsiirto. Erityispalveluja saava perhe voi hyödyntää myös matalan kynnyksen palvelua ja vertaistukea.

1. Monitoimijainen arviointi

- Mallinnetaan, testataan ja pilotoidaan asiakastyössä monitoimijaista arviointimallia (Hackneyn malli).
- Vahvistetaan läheisneuvonpitoa verkostotyön työmallina.
- Sovitaan yhteistyökäytännöistä.

Työtapojen sujuva käyttö edellyttää sitä, että menetelmiin saadaan hankkeen aikana koulutusta ja työnohjausta sekä kuullaan erityisesti Hackneyn mallista jo Suomessa olevien mallinnusten käyttöönoton kokemuksia. Läheisneuvonpito ei ole uusi tapa tehdä työtä maakunnassa, mutta se on jäänyt vähemmälle käytölle ja vaatii sen vuoksi perehtymistä ja paikallista mallintamista.

Hankkeen päättyessä monitoimijainen arviointi on osa toimintakäytäntöä, jolla vastataan asiakkaiden tarpeista rakentuvaan palvelukokonaisuuteen. Hyvää käytäntöä levitetään maakunnassa. Hackneyn mallia ja läheisneuvonpitoa on mallinnettu maakunnan tarpeisiin sekä kehitetty ja juurrutettu osaksi työtä, mikäli kokeiluista on saatu hyviä kokemuksia. Tavoitteena on yksi arviointi ja yksi yhteinen palvelusuunnitelma ja dokumentointi.

2. Erityisosaamisen liittäminen osaksi perustason palveluja – vertikaalisen integraatio

- Luodaan toimintamalleja ja työtapoja, joiden avulla erityispalvelut tuodaan osaksi lähipalveluiden perhekeskustoimintamallia ja koulu- ja oppilaitosmaailmaa (jalkautuminen, konsultatiot, lähetekäytäntöjen tarkastelu).
- Helpotetaan perheiden palveluihin pääsyä (palveluohjaus, selvitetään digitaalisia palvelumahdollisuuksia).
- Otetaan huomioon erityisryhmien tarpeet.
- Huomioidaan aikuisten palveluiden integrointi palvelukokonaisuuteen.
- Tarkastellaan psykiatrian toimintakäytänteitä ja hoidon käytänteitä siirretään varhaisempaan vaiheeseen (raskaus, varhaislapsuus).

Hankkeen päättyessä erityispalvelut ovat jalkautuneet perhekeskusverkostoon, varhaiskasvatukseen, kouluille ja muihin lasten, nuorten ja perheiden toimintaympäristöihin. Digitaaliset jo olemassa olevat mahdollisuudet ovat sujuvasti käytössä ja uusia mahdollisuuksia on hyödynnetty. Erityisryhmien tarpeiden huomioiminen on kohentunut. Henkilöstön tieto/taito on lisääntynyt.

3. Monitoimijainen yhteistyö ja osaamisen yhdistäminen – horisontaalinen integraatio

- Luodaan yhtenäisiä toimintamalleja ja työtapoja erityispalveluiden välille, erityisesti lastensuojelun ja psykiatrian välille. Tuetaan yhteisen käsityksen muodostumista lapsen kehityksestä ja vanhemmuudesta.
- Pilotoidaan yhteistä toimintaa joissakin erityispalveluiden yhteisasiakkuuksissa (sote + sivistystoimi ja järjestöt/yksityiset toimijat).
- Vahvistetaan lasten ja perheiden osallisuutta palveluissa (kehittäjäryhmä, kokemusasiantuntijat).

Kehittämistoimenpiteessä on mukana La casa gialla (yksityinen lastensuojelulaitos) erityisesti verkostotyön ja perheiden huomioisen kehittämisosuuksissa. Hankkeen päättyessä horisontaalista integraatiota toteuttavia palvelukokonaisuuksia on maakunnassa. Eri sektorien palvelut vastaavat yhdessä lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin yhteisesti tehdyn arvioinnin perusteella.

7.2.2 Lastensuojelun työmuotojen kehittäminen ja vahvistaminen

1. Lastensuojelun perhetyö ja perhekuntoutus

- Pilotoidaan ja arvioidaan perhetyötä ja -kuntoutusta perheiden tarpeiden näkökulmasta (sisältö, tasot, oikea-aikaisuus).

- Otetaan perheet mukaan kehittämistyöhön (kehittäjäryhmä).
- Hyödynnetään määrittelyssä käytössä olevia hyviä käytänteitä.
- Huomioidaan perhetyötä tekevien tahojen laajuus: julkiset ja yksityiset tahot sekä eri järjestöt (mm. Viola ry kiertävä perhekeskus Kieppi).

Kehittämistoimenpiteissä ovat mukana nuorten vastaanottokoti Havurinne ja Terapeuttinen kasvu- ja hoitoyksikkö La gasa gialla. Monitoimijuudessa huomioidaan perhe kokonaisuutena omassa arkiympäristössään yksilöllisine tarpeineen. Kehittämisessä tulee erityisesti huomioida kytkös aikuisten palveluihin.

Hankkeen päättyessä perhetyön ja perhekuntoutuksen sisällölliset ja eri tasojen määrittely on tehty ja siitä on yhteinen näkemys. Mallinnustyö on tehty, mallin mukaisia kokeiluja on toteutettu, arviointia toimivuudesta on tehty ja hyväksi havaittuja työmuotoja on otettu käyttöön.

2. Lastensuojelun laitoshoido

- Tarkastellaan perheiden tarpeita vahvistavaa työskentelyä.
- Määritellään vaikuttavan laitoshoidon keskeiset periaatteet (monitoimijainen työryhmä).
- Lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden vahvistamisen keinoja laitoshoidon ajalle kehitetään.
- Osallistutaan vaativamman tason laitoshoidon palveluiden kehittämiseen.

Kehittämistoimenpiteissä ovat mukana terapeuttinen kasvu- ja hoitoyksikkö La Casa Gialla. Lapsilta, nuorilta ja perheiltä kerätään kokemusasiantuntijatietoa kehittämistyön tueksi. Hoidon vaikuttavuuden lisääntymiseksi kehittämisen ja toteutettavien mallinnusten kumppaneiksi integroidaan lasten ja nuorten kanssa toimivia tahoja mukaan, jottei laitoshoido olisi erillinen muusta lasten ja nuorten luonnollisesta kasvuympäristöstä.

Tuotoksena syntyy maakunnallinen palvelumalli, joissa on määritelty laitoshoidon keskeiset periaatteet ja palvelumallien toteuttamisessa tarvittava ydinosaaminen. Hankkeen aikana palvelumalleja on kokeiltu, ja kokeilujen perusteella mallien toimivuutta ja asiakkaiden saamaa hyötyä on arvioitu.

7.2.3 Erityistason palveluiden ja palvelurakenteiden uudistaminen

- Määritellään Essoten alueelle yhteiset erityispalveluiden käytännöt huomioiden erilaiset työmuodot (jalkautuminen, digitalisaatio).
- Yhteen sovitetaan palveluja perustason kanssa, jotta ne muodostavat yhteisen palvelukokonaisuuden.
- Huomioidaan asiakkaiden osallisuus.
- Kokeillaan lasta -toimintamallia osaksi erityistason verkostoitunutta, integroitua palvelumallia (epäily lapsen pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä).

Lasta-mallin avulla varmistetaan lapsen edun mukainen viranomaistyö ja monialainen yhteistyö tilanteissa, joissa lapsen epäillä joutuneen pahoinpitelyn tai seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. LASTA -malli täydentää lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian yksiköitä, joissa tehdään lasten ja perheiden haastatteluja ja tutkimuksia. Yhteistyö vaativimman tason palvelujen kanssa on keskeistä. Etelä-Savon alueella on ollut muuhun väestöön suhteutettuna paljon lapsiin kohdistuneita seksuaalirikoksia, ja Itä-Suomen syyttäjävirston alueella toimii seksuaalirikoksiin erikoistunut syyttäjä. LASTA -toimintamallin kokeiluun on moniammatillisesti kiinnostusta.

Mikkelin seutusoten alueelle on valmistunut LASTA-mallia tukeva laaja toimintamalli, joka selkeyttää lapsiperheiden osalta lähisuhdeväkivaltatyön prosessia. Toimintamallin kuvauksessa on määritelty lastensuojelun avohuollon, palvelutarpeen arvioinnin, perhetyön, sijais- ja jälkihuollon, nuorten kohtaamispaikka Olkkarin, turvakodin ja VIOLA ry:n roolit ja tehtävät. Toimintamallin kehittäminen on ollut osa rakenteilla olevan lähisuhdeväkivaltatyön osaamiskeskuksen tehtäviä. Väkivaltatyön osaamiskeskuksen tehtävänä on myös levittää ja juurruttaa mallia maakunnan muille alueille.

7.2.4 Vaativimman tason palveluiden uudistaminen

Etelä-Savo osallistuu vaativimpien palveluiden ja perustettavien osaamis- ja tukikeskusten kehittämiseen ja vaativan laitoshoidon kehittämiseen. Etelä-Savo on mukana kansallisesti koordinoitussa, alueittain organisoidussa oppimisverkko toiminnassa. Oppimisverkostotoiminta on otettu huomioon hankkeen resursoinnissa. Etelä-Savon maakunnassa Sijaitsee valtion koulukoti (Sairila Mikkelä), erityishuoltopiiri Vaalijala (Pieksämäki) ja maakunnallinen turvakoti (Mikkeli). Nämä tulee huomioida vaativamman tason palveluiden kehittämisessä. Etelä-Savo osallistuu sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan kansalliseen kehittämiseen.

7.3 Kehittämiskokonaisuuksien merkitys maakunnalle ja tavoitellut muutokset palveluissa

Lape muutosohjelman kehittämiskokonaisuudet tukevat maakunnallisten lasten, nuorten ja perheiden palveluiden muotoutumista. Maakunnan kuntayhtymien (Essote, Sosteri) ja Pieksämäen kaupungin kanssa toteutamme ja tuemme uudenlaisten sote-sivistystoimi yhdyspintojen muodostumista.

Lape kehittämistyön tuloksena Etelä-Savoon on luotu ja kuvattu lähipalveluna toimiva vertomainen perhekeskustoimintamalli. Palvelut ovat integroitu yhdeksi palvelukokonaisuudeksi matalan kynnyksen palveluista erityispalveluihin. Varhaiskasvatus-, koulu- ja oppilaitosympäristössä on vahvistettu hyvinvointia lisääviä työmuotoja ja yhteen sovitettu palveluja sekä lisätty henkilökunnan ammatillista osaamista ja perhelähtöistä tapaa toimia. Erityispalvelut on integroitu vertikaalisesti ja horisontaalisesti joustavasti toimiviksi ja oikea-aikaisesti perheiden tarpeisiin nähden saavutettaviksi.

Etelä-Savon alueelle on kehittämistyön tuloksena luotu yhteisiä käytäntöjä ja periaatteita maakunnallisen soten ja kuntien palvelujen sekä kolmannen sektorin palvelujen yhteen sovittamiseksi siten, että palvelut järjestettäisiin käyttäjien tarpeiden mukaisesti monitoimijaisena kokonaisuutena.

8 HANKKEEN TOTEUTUS JA AIKATAULU

8.1 Hankkeen maakunnallinen toteuttaminen yhteistyöllä

Hankekokonaisuudessa on määritelty eri toteuttajien vastuut ja kehittämisosa-alueet. Eri toteuttajien tarkemmat sisällölliset kehittämisalueet on esitetty kehittämisikohtaisissa toimenpideluetteloissa.

TOTEUTTAJA	ROOLI HANKKEESSA
ESSOTE Etelä-Savon	Essote johtaa ja hallinnoi hanketta. Essote vastaa hankkeen kokonaisuudesta ja tavoitteiden saavuttamisesta ja kaikkien kehittämis kokonaisuuksien maakunnallisista tavoitteista ja toteutuksesta sekä hyvien käytänteiden jakami-

sosiaali- ja terveyspalveluiden kuntayhtymä	sesta. Essote varaa resursseja kansalliseen kehittämiseen osallistumiseen maakunnan kehittämistyön osana. Essote vastaa kuntayhtymään kuuluvien kuntien kanssa tehtävästä kehittämissyhteistyöstä.
Pieksämäen kaupunki	Pieksämäen erityinen koordinoituvastuu kehittämistyön toteutumisessa on kehittämiskokonaisuudessa varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lapsen ja nuoren hyvinvoinnin tukena. Kehittämistyössä tehdään vahvaa yhteistyötä Mikkelin kaupungin ja muiden Etelä-Savon kuntien kanssa. Erityisesti luodaan yhteisiä työskentelymahdollisuuksia uudenaikaisessa sote-sivistystoimi yhdysspinnoissa maakunnallisessa toimintamallissa. Tämän lisäksi osallistutaan perhekeskustoimintamallin ja erityis- ja vaativamman palveluiden kehittämiseen.
Mikkelin kaupunki	Mikkelin kaupunki toimii kumppanina varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos - kehittämiskokonaisuudessa. Erityinen pääpaino kehittämisessä on yhteisöllisen työn käytänteiden vahvistamisessa, henkilökunnan osaamisen vahvistamisessa ja varhaiskasvatuksen käytänteiden luomisessa. Mikkelin kaupunki osallistuu maakunnalliseen kehittämistyöhön ja hyvien käytänteiden jakamiseen.
VIOLA - Väkiwallasta vapaaaksi ry	Viola ry toimii koordinoituvastuussa eropalveluiden kehittämisessä ja kumppanina matalan kynnyksen palveluiden ja osallisuutta vahvistavien käytäntöjen kehittämisessä. Lisäksi he tukevat muita tahoja asiakkaiden kokemustiedon käytössä ja osallisuuden vahvistamisessa palvelujen kehittämisessä, muotoilussa, suunnittelussa ja arvioinnissa.
MLL Järvi-Suomen piiri ry	MLL Järvi-Suomen piiri ry:n erityisenä koordinoituvastuuna on vanhemmuuden tuen sisältöjen mallintaminen ja he ovat mukana erityisesti perhekeskustoimintamallin kehittämisessä.
Diak	Diak toimii hankkeessa yhteistyökumppanina. Heidän tehtävänä on monitoimijaisen, lähipalveluista muodostuvan ja matalan kynnyksen periaatteella toimivan perhekeskusverkoston kehittämistä ja juurruttamista tukeva arviointi. Lisäksi he järjestävät lapset puheeksi -menetelmän koulutus ja kouluttajakoulutus painottaen Pieksämäen aluetta.
XAMK	XAMK laatii kartoituksen vanhemmuuden ja parisuhteen toimijoiden ja tukimuotojen sekä eroauttamisen palveluiden osalta.
La Casa Gialla	Yksityisenä toimijana osatoteuttajana erityistason perhelähtöisten palveluiden integroinnissa ja mukana monialaisen arvioinnin pilotoinnissa. Erityisenä kehittämisaikana perheiden kanssa toteutettavan työskentelyn ja osallisuuden vahvistaminen fokusoidun kehittäjäryhmän avulla.

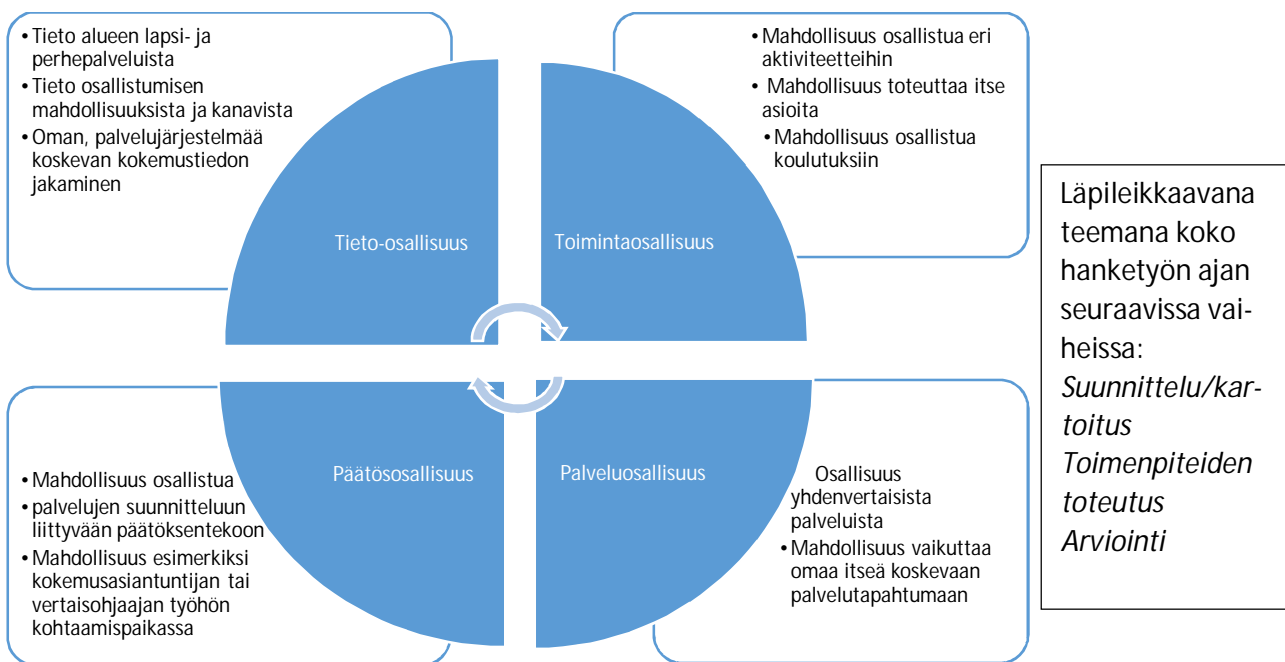
8.2 Lasten, nuorten ja vanhempien osallistuminen kehittämistyöhön ja hankkeen vaikutusten arviointi lasten ja nuorten hyvinvoinnin kannalta

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa ohjaavat lapsen oikeuden ja lapsen edun periaatteet. Hankkeen keskeiset arvot liittyvät lisäksi osallisuuteen ja kumppanuuteen. Hankkeen työtä ohjaavat edustuksellisen osallisuuden ja osallistavan kehittämisen periaatteet. Kuntalaisilla on oikeus tulla kuulluksi. Heillä on oikeus osallistua palvelujärjestelmän kehittämistyöhön vaikuttamalla palvelujen suunnitteluun. Tämä edellyttää radikaalia ajattelutavan muutosta, jossa asiakkaat ja kuntalaiset näh-

dään myös asiantuntijoina. Hankkeessa tullaan huomioimaan kansalaisten osallisuus kehittämissä. Tämä edellyttää mm. sitä, että toiminnan kaikilla tasoilla on mukana kokemusasiantuntijoiden ja kehittäjäasiakkaiden verkostot ja edustuksellisen osallistumisen mallit toteutukseen ja ylläpitoon, varsinkin alueen lapsille.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja siinä turvatut oikeudet muodostavat perustan lapsivaikutusten arvioinnille. Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan mukaisesti lapsen etu on arvioitava ja otettava ensisijaisesti huomioon lapsia koskevissa päätöksissä. Lapsivaikutusten arvioinnilla selvitetään, miten päätös voidaan tehdä lapsen edun kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. Arvioinnissa selvitetään eri vaihtoehtojen myönteisiä ja kielteisiä vaikutuksia lasten hyvinvointiin ja kehitykseen. Päätöksen vaikutukset lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen on tunnistettava ja otettava huomioon ennen kuin tehdään yksittäistä lasta, lapsiryhmää tai yleisesti lapsia koskevia päätöksiä. Lasten näkemysten kuuleminen on tärkeä osa lapsivaikutusten arviointia. Lapsen etu ja lapsen oikeus tulla kuulluksi täydentävät toisiaan. Lapsen näkemykset tulee kuulla ja ottaa huomioon kaikissa heitä koskevissa asioissa, myös lapsen edun arvioinnissa.

Tässä hankkeessa asukasosallisuutta määritetään seuraavassa kuviossa esitetyllä tavalla (Kohonen & Tiala 2002).

Tieto-osallisuudella viitataan osallisuuteen suhteessa olemassa oleviin palveluihin, joista on saatavilla riittävästi selkeää tietoa. Toimintaosallisuus tarkoittaa osallisuutta omaan elämään arjen toimintaympäristöissä ja erilaisissa yhteisöissä. Suunnitteluosallisuus toteutuu, kun ihminen pääsee mukaan palvelujen suunnitteluun. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi palvelusuunnitelmaa tai laajemmassa mittakaavassa palvelujen suunnittelua ja kehittämistä. Päätösosallisuus viittaa osin samaan kuin edellinen, mutta siinä korostuu myös työntekijäroolin ottaminen.

Hankkeessa asukasosallisuutta edistetään kaikilla edellä mainituilla ulottuvuuksilla sisältäen lapsivaikutusten arvioinnin. Osallisuuden neljä ulottuvuutta näyttäytyy asukkaille ja asiakkaille seuraavasti.

Tieto - tietoa ja mahdollisuus osallistua (Erityisesti matalan kynnyksen palveluissa korostuva osuus)

Kootaan palvelukokonaisuudesta yhteisiä tietopaketteja. Tarkastellaan ja parannetaan lapsi- ja perhelähtöistä palveluista tiedottamista:

- o Asukkaat voivat osallistua tiedon keruuseen toimiessaan ryhmissä ja käyttäessään tietoa. Hanketyöntekijät/toimijat keräävät tietoa ja kokemuksia **jalkautuen/osallistuen** olemassa oleviin toimintoihin, kuten perhekahvilat, ryhmät, palveluiden käyttäjäryhmät sekä yleiset tilaisuudet ja tapahtumat. Hyödynnetään myös järjestettäviä kyselyjä ja arviointeja joita kunnissa toteutetaan.

Toiminta -mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa

- o Palveluiden käyttäjille tarjotaan mahdollisuutta osallistua palvelun kehittämiseen. Hyödynnetään olemassa olevia ryhmiä. Käytetään menetelminä mm. palvelumuotoilua ja fokusoituja kehittäjäryhmiä.
- o Perustetaan tarvittaessa uusia kehittäjäryhmiä.
- o Tarjotaan olemassa oleville virallisille lasten, nuorten ja perheiden verkostoille mahdollisuutta tulla mukaan kehittämiseen: lasten parlamentti, nuorisovaltuusto, vanhempain toimikunnat ja vanhempain neuvottelukunnat.
- o Lisätään asukkaiden osallistumismahdollisuuksia esim.kokouksiin osallistuminen, työpajat, perheiden tapahtumat.

Palvelu - yhdenvertaisuus ja mahdollisuus vaikuttaa

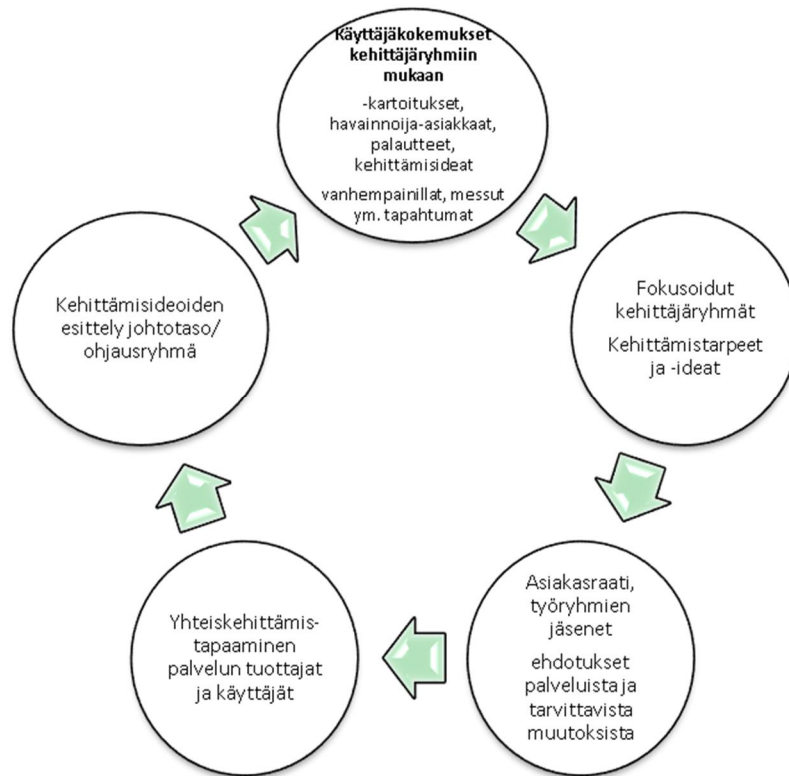
- o Kehitetään palveluja palvelun käyttäjien kokemusten pohjalta. Asiakkaat voivat osallistua kehittäjäryhmiin tai toimia havainnoija-asiakkaana.
- o Huomioidaan palveluiden käyttäjänäkökulma myös eri palveluissa tehdyissä kartoituksissa.
- o Vapaaehtoistoimijoina toimivat voivat toimia hankkeessa kehittäjinä ja asiakaskokemusten välittäjinä.
- o Nostetaan ja työstetään yhdessä palveluiden kehittämisen näkökulma lasten, nuorten ja perheiden vaikuttamiskanavissa (lasten parlamentti, nuorisovaltuusto, vanhempain neuvottelukunnat).
- o Perustetaan tarvittaessa perhepalveluiden asiakasraati.
- o Erityispalveluissa korostetaan erityisesti perheiden osallisuuden vahvistamista. Asiakkaat mukana mm. palvelukokemusten kokoajana, kehittäjäryhmän jäsenenä

Päätös - mahdollisuus osallistua palveluun liittyvään päätöksentekoon ja toimia palveluissa vertaistuen periaatteella

- o Pilotoidaan/ luodaan yhdessä toimintatapoja, joissa osallisuus paranee. Asiakkaat ovat mukana mm. palvelukokemusten kokoajana, kehittäjäryhmän jäsenenä.
- o Mahdollistetaan asukkaiden/ palveluihin osallistuvien mahdollisuus toimia vertaistuellisena toiminnan toteuttajana eli vapaaehtoistoimijoina.
- o Hyödynnetään lapsivaikutusten arviointia -menetelmänä edistääksemme lapsi- ja perhelähtöistä päätöksentekoa.

- o Selvitetään bikva-menetelmän käyttömahdollisuutta keskeisissä päätettävissä palvelumuu- toksissa. Tällöin palveluiden käyttäjiltä noussut tieto voidaan työmenetelmää hyödyntäen viedä osaksi päätöksentekoa.

Asukas- ja asiakasosallisuuden toteutumista muun kehittämistoiminnan rinnalla voidaan kuvata seuraavasti

Osallisuuden kehittäminen alustava aikataulus

Osallisuuden siirtymistä osaksi työntekijöiden työtä ja palvelutoimintaa tuetaan järjestämällä asukasosallisuuden huomioimiseen liittyviä vertaistapaamisia ja valmennusta perhekeskuksen työntekijöille. Valmennuksen sisällöistä ja toteutuksesta sovitaan yhteisesti hanketyön alkaessa.

8.3 Tietojärjestelmien yhteiskäyttömahdollisuudet

Hankkeen aikana otetaan huomioon asiakas- toimija- ja käyttäjälähtöisten palvelumallien rakentuminen yhtäaikaaisesti digitaalisten ratkaisujen kanssa; sähköisten palvelujen on oltava luonnollinen osa palveluketjua. Toimivien digitaalisten palveluiden kannalta oleellista ja välttämätöntä on asiakastietojärjestelmien rajapintojen ja niihin liittyvien integraatiotarpeiden tunnistaminen ja kartoittaminen. Tietojärjestelmien yhteiskäytön osalta lopullisena kansallisena tavoitteena on se, että asiakas- ja potilastiedot ovat ammattilaisten ja asiakkaiden käytössä riippumatta organisaatorakenteiden, palveluiden ja tietojärjestelmien muutoksista. Maakunnallisen hankkeen puitteissa kehitettävät ratkaisut on siten sovittava STM:n digitalisaation valtakunnallisiin linjauksiin (mm. hallinnonalan yhteiset linjaukset, sosiaali- ja terveyspalvelujen linjaukset, terveellisen elinympäristön ja työn linjaukset, terveyden ja hyvinvoinnin linjaukset). Erityisesti sosiaali- ja terveyspalvelujen osalta STM:n asettamat tavoitteet ovat selkeät:

- Kansalainen asioi sähköisesti ja tuottaa tietoja omaan ja ammattilaisen käyttöön.
- Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisilla on käytössään työtä ja sen toimintaprosesseja tukevia tietojärjestelmiä sekä sähköisiä sovelluksia.
- Tietoaineistot tukevat reaaliaikaista palvelutuotannon johtamista ja yhteiskunnallista päätöksentekoa.
- Tiedonhallinnan yhteistyö- ja ohjausrakenteet ovat selkeät ja tukevat sote-uudistusta.
- Sote-tietojen arkkitehtuuri on yhteen toimiva ja modulaarinen: rakenteiset tiedot ovat valtakunnallisesti yhteneväisiä ja valtakunnalliset tietoarkkitehtuurimäärittelyt ovat koko toimialan käytössä.

STM:n linjauksissa painotetaan myös, että tietoturva eli tietojen saatavuus, eheys ja suojaus tulee turvata kansallisissa ja alueellisissa tietojärjestelmäratkaisuisissa. Uusia ratkaisuja tulisi kehittää käyttäjien ja toimittajien tiiviillä ja laaja-alaisella yhteistyöllä. Myös hankintamenettelyissä tehdään yhteistyötä.

Etelä-Savon alueella on jo tehty linjausten mukaista kehittämistyötä. Alueella on tänä vuonna käynnistynyt XAMK:n ja Diakin yhteistyönä kaksivuotinen ESR-rahoitteinen Digisote-hanke, jossa kehitetään sosiaali- ja terveysalan henkilöstön valmiuksia ja osaamista digitaalisten palveluiden sekä sovellusten käyttäjänä. Hankkeen tavoitteena on lisäksi teknologian käyttöönottamisen ja osaamisen kehittämisen kokonaisvaltaisen toimintamallin ja strategisen kehittämissuunnitelman rakentaminen. Pitkän tähtäimen tavoitteena on digitaalisten palveluiden käyttöönottamisen edellytysten parantaminen sosiaali- ja terveysalan työprosesseissa. Digisote-hankkeeseen liittyen mm. Savonlinnassa kehitetään palveluohjauksellista mallia perheiden palveluiden saatavuuden parantamiseksi. Tämä toimintatapa tulee olemaan osa perhekeskusverkostoa. Palveluohjausta kehitetään vahvasti myös Essotessa

ja koko maakunnan alueella. Mikkelissä on lisäksi alkamassa sähköisen ajanvarausjärjestelmän pilotointi, joka toteutetaan marraskuusta 2016 lähtien osana lastenvalvojen työtä. Mikäli järjestelmä osoittautuu toimivaksi, sen käyttöä laajennetaan myös muihin palveluihin.

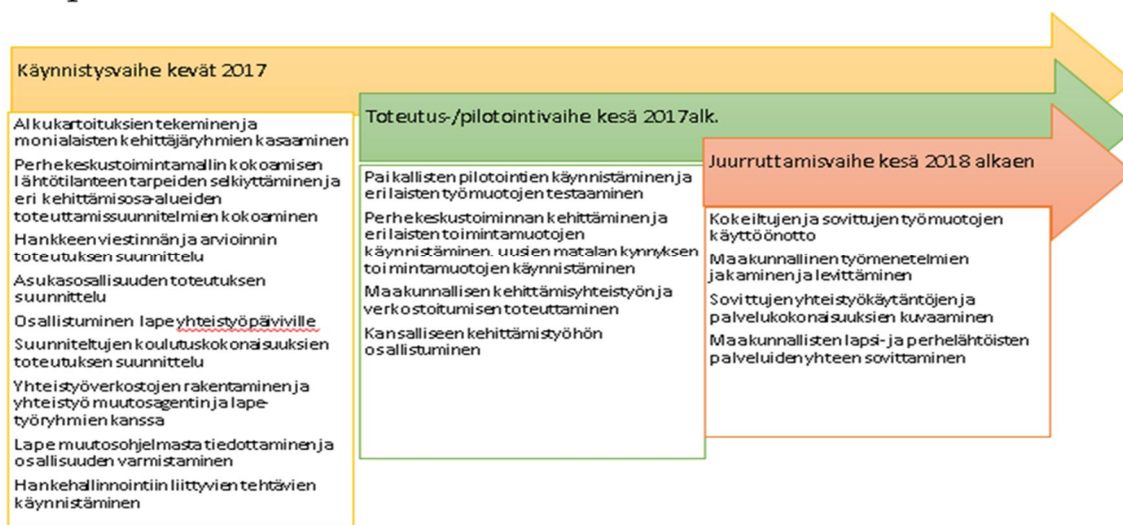
Digitalisaation vahvistaminen ja tietojärjestelmien yhteiskäytön lisääminen vaatii kuitenkin organisaatioilta ja henkilöstöltä jatkuvaa uudistumista jokaisella toiminnan tasolla. Digitalisaation edellytykset ovat toiminnallisia, osa-alueita läpileikkaavia muutostarpeita. Digitalisaatiolinjausten menestykselliseksi toteuttaminen vaatii tuekseen useita muutoksia nykyisessä johtamisessa, toiminnassa ja osaamisessa sekä yhdenvertaisten palvelujen tuottamisessa. Se, että hankkeen digitalisaatioon ja tietojärjestelmien yhteiskäyttöön liittyvät tavoitteet toteutuvat, edellyttää sitä, että digitalisaatio huomioidaan hallinnonalan ja organisaatioiden strategioissa keskeisenä muutostekijänä. Tämä on huomioitava myös rahoituksessa eli rahoitusta tulee varata yhteisten palveluiden toteuttamiseen koko maakunnan alueella sekä kansallisella tasolla.

On kuitenkin huomioitava, ettei kaikkia palveluja tarvitse digitalisoida. On aidosti nähtävä asiakkaan ja eri käyttäjäryhmien tarpeet ja milloin digitaaliset palvelut tuovat asiakkaalle lisäarvoa. Toiminnan, palveluiden ja tietojärjestelmien on tuettava toisiaan.

8.5 Hankkeen aikataulukutus

Kaikkien kehittämiskokonaisuuksien toteuttaminen alkaa alkuvuodesta 2017 ja kaikki kehittämiskokonaisuudet on saatu päätökseen vuoteen 2018 loppuun mennessä. Yksityiskohtaisempi aikataulukutus hankkeen kokonaisvaltaisesta etenemisestä tehdään hankkeen alkaessa. Hankkeen käynnistysvaiheessa keväällä 2017 tehdään alkukartoitukset ja kootaan monialaiset kehittäjäryhmät. Ero kehittämissosa-alueista tehdään tarkemmat toteuttamissuunnitelmat. Alkuvaiheen ensisijaisiin toimenpiteisiin sisältyvät myös hankkeen viestinnän toteuttamisen, hankkeen arvioinnin sekä asukasosallisuuden toteuttamissuunnitelman tekeminen. Toteutus- ja pilotointivaiheen tärkeimpiä toimenpiteitä ovat kehittämissosioiden paikallisten pilotointien käynnistäminen ja erilaisten työmuotojen testaaminen yhteen sovittaen erityisesti perhekeskustoiminnan kehittäminen. Hankkeessa levitetään ja juurrutetaan olemassa olevia hyviä käytäntöjä koko hankkeen ajan.

Lape/Etelä-Savo hankkeen alustava aikataulukutus

9 TARVITTAVAT VOIMAVARAT JA KEHITTÄMISTYÖN ORGANISOINTI

9.1 Hankkeessa tarvittava/palkattava henkilöstö

Hankkeessa haetaan resursseja seuraavien tehtävien hoitamiseen

ESSOTE			
Nimike	Tehtäväkuva	Hlö-työkk	€
Hankepäällikkö	Vastaa hankkeen kokonaisuuden johtamisesta, perhekeskusmallin rakentamisesta, hankkeen kokonaistavoitteiden toteutumisesta ja talouden seurannasta ja seurannan raportoinnista ja yhteydenpidosta ministeriöön ja muihin kärkihankkeisiin.	23	123 000
Hankekoordinaattori	Koordinoi matalaa kynnyksen palveluiden <i>Perhekeskustoimintalin</i> ja varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos muutostyön kehittämistä.	21	102 000
Hankekoordinaattori	Koordinoi ja kokoaa <i>Erityis- ja vaativimman tason</i> muutostyön kehittämistä.	21	102 000
Hankesihteeri 50 %	Vastaa hankkeen taloushallinnosta ja sihteerin tehtävistä. Avustaa hankkeen tiedottamisessa, dokumentoinnissa, arkistoinnissa ja muissa avustavissa tehtävissä.	11	30 900
PIEKSÄMÄKI			
Hankekoordinaattori	Koordinoi Pieksämäen osatoteutuksen osalta kehittämiskokonaisuutta. On mukana maakunnallisessa kehittämiskokonaisuudessa.	19	78 000
Työpanos	Opetushenkilöstön työajan siirto	2,5	7000
MIKKELI			
Työpanos	Varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen sekä muun sivistystoimen henkilöstön kehittämis- ja mallintamistyö. Sivistystoimen (erit. kehittämispäällikkö) koordinointi-, kehittämis- ja mallintamistyö	4,5	17 730
MLL -MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITTO			
Hankekoordinaattori	Koordinointi, suunnittelu sekä toiminnan kehittäminen ja toteuttaminen yhteistyötahojen kanssa, hankkeessa MLL:n vastuulla olevien painotusten mukaisesti.	15	49 000
VIOLA – VÄKIVALLASTA VAPAAKSI RY			
Hankekoordinaattori	Koordinointi, suunnittelu sekä toiminnan kehittäminen ja toteuttaminen yhteistyötahojen kanssa.	18	77 800€
DIAK			
Hanketyöntekijäpari, kaksi osa-aikaista	Perhekeskusverkoston kehittämistä ja juurruttamista tukeva arviointi. Lapset puheeksi -menetelmän koulutus	6 1,5	37 400
XAMK			
Projektiasiantuntija/ Työpanos	Perhekeskustoimintamallin kehittämisen taustaksi tehtävät kartotukset vanhemmuuden ja parisuhteen tuesta ja eropalveluista	2,5	12 900
LA CASA GIALLA			
Työpanos	Vastaavan kasvattajan ja henkilökunnan työajan käyttö	1,5	3650

9.2 Budjetti

Yhteenveto haettavasta rahoituksesta

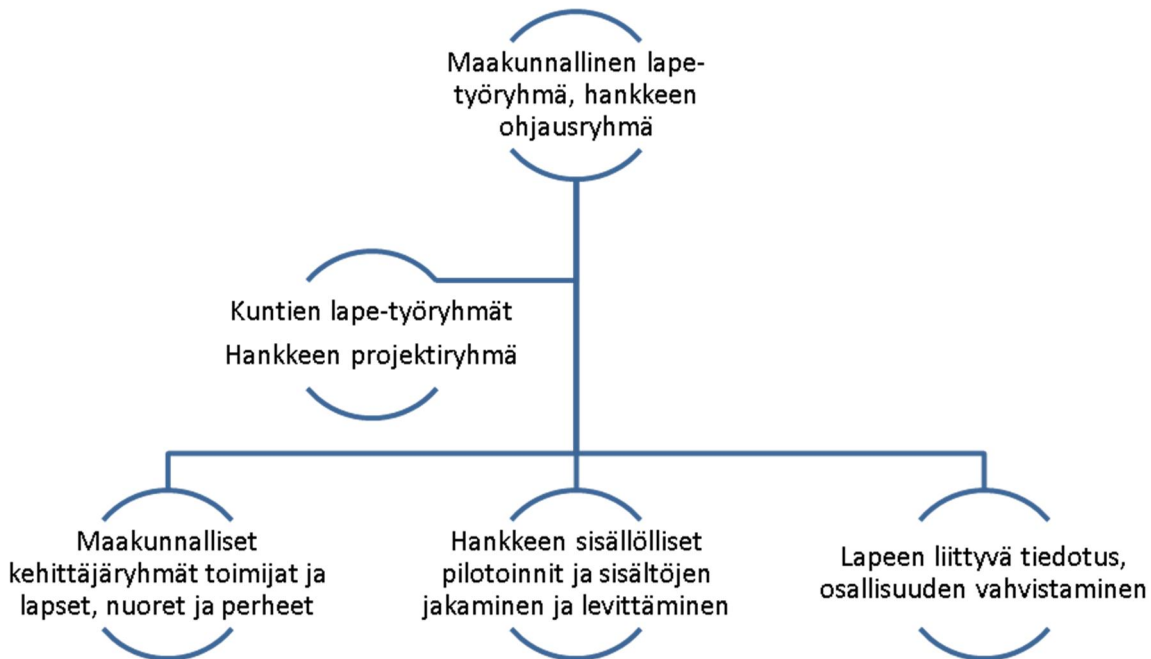
Hanketoteuttaja	Kustannusarvio yhteensä €	Haettava valtionosuus 2017–2018	Omavastuu € 2017–2018, vuotta	Omavastuu %
Hankekokonaisuus	851 777	700 00	151 775	
Essote	454 971	363 977	90 994	20
Pieksämäen kaupunki	121 120	96 896	24 224	20
Mikkelin kaupunki	54 144	43 315	10 829	20
Diak	44 320	26 592	17 728	40
Xamk	13 700	8 220	5 480	40
La Casa Gialla	6 300	3 780	2 520	40
Viola – väkival- lasta vapaaksi ry	97 515	97 515	0€ hakee 100 % valtionavustusta	0
Mannerheimin las- tensuojeluliitto	59 635	59 635	0€ hakee 100 % valtionavustusta	0

Suunnitelmavaiheessa on arvioitu tarvittavaa asiantuntijuutta ja niiden ostotarvetta seuraavasti Alustava suunnitelma asiantuntijapalveluiden ostojen tarpeesta

Tarvittava asiantuntijuus	Arvoitu kustannus (Essoten kustannusarvioon sisältyvät)
Koulutuskokonaisuuksien asiantuntijapalkkiot maakunnallisiin koulutuksiin (lapset puheeksi - menetelmä)	24800
Lastensuojelun oppimisverkostotoimintaan liittyvä erityisasiantuntijan työpanos/ Osaamiskeskusyhteistyö	10 000
Kehittämistyön palvelukokonaisuuksien ja työmallien pilotointien asiantuntijatuki ja raportoinnin toteuttaminen(perhetyön pilotointi, monitoimijainen arviointi)	11000
Muut asiantuntijapalveluiden ostot	8300
Asiakasosallisuuden vahvistaminen perhekeskustoiminnassa, työntekijöiden valmennus	5 000
Yhteensä	59 100

9.3. Kehittämistyön organisointi

Etelä-Savon lape muutosohjelman toteutusta voidaan kuvata seuraavalla kuvalla.

Etelä-Savon kahdestatoista kunnasta kaikki ovat mukana lape muutosohjelmassa ja he ovat nimenneet omat lape-työryhmänsä (kuntien hallinnolliset päätökset tehty). Näiden lisäksi on koottu maakunnallinen työryhmä. Muutosagentilla on keskeinen rooli koordinoida maakunnallista kehittämistyötä riippumatta siitä, ovatko kunnat mukana hankkeessa omilla avustushakemuksillaan vai ei. Toinen maakunnan kuntayhtymästä, Sosteri, ei ole hakenut kehittämistyöhön omaa valtionavustusosuutta, mutta on vahvasti kehittämiskokonaisuudessa mukana. Hankekokonaisuudessa on omalla valtionosuushakemuksellaan mukana kaksi kuntaa, Mikkeli ja Pieksämäki. Hankkeen toteuttajat ovat sitoutuneet maakunnalliseen kehittämistyöhön ja monitoimijaisten, maakunnallisten kehittäjäryhmien ja työpajojen koordinointiin. Hankesuunnitelmassa on kuvattu erillistä valtionosuutta ja koordinoituvastuuta kehittämistyössä kantavat osallistujatahot.

9.4. Muutosagentin rooli kehittämistyössä

Muutosagentti toimii yhteistyössä ja edistää lape muutosohjelman toteutumista asukkaiden, kuntien, kansalaisjärjestöjen, seurakunnan, tulevan maakunnan valmistelijoiden ja valtakunnallisten toimijoiden kanssa. Hänen roolinaan on innostaa, motivoida ja rohkaista kehittämään lasten, nuorten ja perheiden palveluja käyttäjälähtöisesti ja monialaisesti kehittäen. Muutosagentin tehtävä on välittää tietoa maakunnallisesta kehittämistyöstä valtakunnallisesti ja päinvastoin.

Eriyisenä vastuutehtävänä Etelä-Savossa muutosagentilla on:

- o Levittää tietoa lape muutosohjelman sisällöistä ja tavoitteista asukkaille ja monialaisesti eri toimijoille.
- o Edistää ja mahdollistaa pysyvien palvelurakenteiden syntymistä lapsi- ja perhepalveluille tulevassa maakunnassa. Eriyisesti muutosagentti tukee lähipalveluna rakentuvan perhekeskusverkostotoiminnan syntymistä maakuntaa toimien yhteistyössä kuntien lape-työryhmien ja maakunnallisen työryhmän kanssa.

- Edistää osallisuuden toteuttamisesta kehittämistyössä. Koordinoida osallisuuden pysyvien rakenteiden luomista mikrotasolta aina virallisiin rakenteisiin saakka lasten, nuorten ja perheiden palveluihin.
- Koordinoida ja yhteen sovittaa ylimaakunnallisia, maakunnallisia ja paikallisia kehittämisverkostoja yhdessä hankepäällikön kanssa.
- Vahvistaa ja tukea kunnan palveluiden ja sote-palveluiden yhteistyötä ja rajapinnat ylittävää yhteistoimintaa, jotka edistävät asukkaiden hyvinvointia ja vahvistavat perhelähtöisten palveluiden toteutumista.
- Edistää kuntien välistä vertaistuellista kehittämistoimintaa.

10 VIESTINTÄ JA VAIKUTTAMINEN

10.1 Hankkeen viestintä- ja vaikuttamissuunnitelma

Viestintä ja vaikuttaminen ovat hankkeessa mukana olevien organisaatioiden sisäistä viestintää sekä hankkeen ulkopuolisille tahoille kohdistuvaa ulkoista viestintää. Tiedottamisessa noudatetaan ministeriön lape muutosohjelmalle asetettuja yhteisiä ohjeistuksia ja viestintäkanavia. Hankkeessa ei ole erillistä viestintään suunnattua henkilöstöresurssia, vaan sen toteutusvastuu on hankepäälliköllä. Tiedottamista toteuttaa koko hankehenkilöstö ja erityisesti sen valmistelutehtävät ovat hankesihteerin tehtävänä. Muutosagentti osallistuu omalta osaltaan kehittämistyöstä tiedottamiseen ja valtakunnallisen tiedon välittämiseen omaan maakuntaan ja toisin päin. Viestinnän toteuttamisessa tehdään yhteistyötä ministeriön lape viestintävastaavan, Essoten viestintäpäällikön ja osatoteuttajien tiedotusvastaavien kanssa.

Sisäinen viestintä

Sisäisen viestinnän tavoitteena on toteuttaa kehittämistyötä yhdessä asetettujen päämäärien ja periaatteiden pohjalta. Viestinnän tavoitteena on yhteinen koordinoitu kehittämistoiminta ja vuorovaikutteisen viestinnän edistäminen eri toimijoiden kesken. Sisäiseen viestintään luetaan hankkeen hallinnoijan ja osatoteuttajien lisäksi tärkeimpien sidosryhmien tiedottaminen eli hankkeen ohjausryhmä, kuntien lape-työryhmät ja maakunnallinen lape-työryhmä.

Viestinnän keinot, toteutus ja vastuhenkilö

- Hanketiimin (hallinnoija, osatoteuttajat) kokoontumiset säännöllisesti koko hanketoteutuksen ajan (hankepäällikkö).
- Hankkeen hallinnoijan kirjallinen infotiedote osatoteuttajille 1-2 krt kuukaudessa (hankepäällikkö yhdessä hankesihteerin kanssa). Kirjallinen tiedote voidaan korvata myös yhteisellä ryhmän tapaamisella.
- Hanketiimin tiedote lähimmille sidosryhmille noin 3 kertaa vuodessa (hankepäällikkö)
- Muutosagentin maakunnan terveiset -uutiskirje säännöllisin väliajoin läheisille sidosryhmille (muutosagentti).
- Hankeorganisaatioiden omien tiedotuskanavien hyödyntäminen sisäisessä viestinnässä (henkilöstölehti, nettisivut, some-kanavat), vastuuhenkilöinä hankkeeseen palkatut työntekijät.

Ulkoinen viestintä

Ulkoisen viestinnän tavoite on lisätä yleistä tietoutta läpe muutosohjelmasta ja sen sisällöistä. Ulkoisessa viestinnässä tuodaan esiin kehittämistoiminnan sisältöjä ja niiden eteneminen. Tiedottamisen erityisenä tavoitteena on tuoda esiin muutoksia lasten, nuorten ja perheiden lähtökohdista. Mitä muutokset tarkoittavat perheiden arjessa? Kuinka palvelut muuttuvat konkreettisesti? Millaisia kehittämisideoita kehittämistyössä on noussut ja kuinka niitä on viety eteenpäin?

Viestinnän keinot, toteutus ja vastuhenkilö

- Kansalaislähtöinen tiedottaminen yleisötilaisuuksissa, tapahtumissa ja lehdissä, palvelupisteissä koko kehittämistyön ajan (muutosagentti, hankepäällikkö).
- Palveluiden käyttäjille suunnattu tiedottaminen eri toimipisteissä ja kehittämiskohteissa (hankepäällikkö).
- Asukkaille ja lasten, nuorten ja perheiden palveluiden käyttäjille suunnattu julkinen uutiskirje/tiedote kehittämistyön etenemisestä kaksi kertaa vuodessa. Lapset, nuoret ja perheet mukana tiedottamisen suunnittelussa ja toteuttamisessa (hankepäällikkö).
- Sähköinen tiedote kehittämistyön etenemisestä monitoimijaiselle palvelutuottajien verkostolle 3-4 kertaa vuodessa.
- Kehittämistyön etenemisestä tiedottaminen esimiehille ja poliittisille päättäjille (muutosagentti ja hankepäällikkö).
- Maakunnallisen kehittämistarpeiden tiedon välittäminen maakuntavalmisteluun (muutosagentti).
- Tiedottaminen organisaatioiden julkisille tiedotuskanavilla (kaikki hanketoteuttajat).
- Tiedottaminen läpe muutosohjelman yhteisillä tiedotuskanavilla (hankepäällikkö, muutosagentti).

10.2 Hankkeen juurruttamissuunnitelma

Juurruttaminen on vuorovaikutusprosessi, joka alkaa innovaatioprosessin alussa ja jatkuu siihen saakka, kunnes innovaatio juurtuu osaksi normaalia käytäntöä. Juurruttaminen nähdään kaksisuuntaisena prosessina, jossa sekä ympäristö muokkaa innovaatiota että ympäristöä muokataan kehitettävän innovaation vastaan ottamiseen. Prosessissa tekevät väistämättä yhteistyötä niin innovaation tuottajat, käyttäjät kuin sidosryhmätkin. Tavoitteena on löytää pysyvä ja paikallisesti mielekäs paikka projektitoiminnassa kehitetyille innovaatioille. Juurruttaminen pitää sisällään tulosten levittämisen ohella tiedottamista, hyvien käytäntöjen levittämistä sekä kehittämistoimintaa ja sen tuloksia koskevan tiedon jakamista ja tietoisuuden lisäämistä (*disseminaatio*). Juurruttaminen on myös kehittämistyössä opittujen asioiden ja innovaatioiden tunnistamista, levittämistä ja siirtämistä (*valtavirtaistaminen*). Disseminaation ja valtavirtaistamisen välineinä pidetään yleisesti arviointeja, raportteja, oppaita, seminaareja, koulutuksia ja vierailuja. (Euroopan komissio 2000, European Commission 2005, Tuominen et al. 2005.)

Hankkeen ja valittujen kehittämiskokonaisuuksien kannalta oleellista on se, että juurruttamista tapahtuu kaikilla tasoilla: kansallisella, paikallisella, kumppanuuden ja organisaatioiden tasolla. Seuraavaan taulukkoon on koottu yhteen em. tasojen kannalta oleelliset juurruttamista edistävät ja estävät tekijät (mukailtu Peltola & Vuorento 2007, 88–96).

Juurruttamista edistävät ja estävät tekijät		
Juurruttamisen taso	Juurruttamista edistävät tekijät	Juurruttamista estävät tekijät
Kansallinen	<ul style="list-style-type: none"> – selkeä tarve lapsi- ja perhepalveluiden muutokselle – palvelutarpeiden muutosten tiedostaminen – ministeriöiden välinen yhteistyö 	<ul style="list-style-type: none"> – olemassa olevien palveluiden heikko tuntemus – lyhytnäköinen suhtautuminen lapsi- ja perhepalveluihin liittyviin kysymyksiin – ministeriöiden väliset tiukat sektorikohtaiset työnjaot ja heikko tiedonkulku – tiedon hyödyntämiseen liittyvät ongelmat (esim. lainsäädäntö)
Paikallinen	<ul style="list-style-type: none"> – lapsi- ja perhepalveluihin liittyvien kysymysten vahva paikallinen merkitys ja ajan tasalla olevat poliittiset linjaukset – aktiiviset toimijat, toimijoiden välinen yhteistyö ja aiemmat hankekemukset – säännöllinen tiedonvaihto toimijoiden ja päättäjien kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> – lapsi- ja perhepalveluihin liittyvien kysymysten toissijaisuus, poliittisten linjausten puuttuminen – vähän toimijoita, heikko yhteistyö, toiminnan hajanaisuus – ratkaisemattomat vastuukysymykset eri tahojen välillä – esitteet, raportit ja lehtijutut ainoana juurruttamisen keinona
Kumppanuus	<ul style="list-style-type: none"> – systemaattinen ja koordinoitu kumppanuuden rakentaminen, yhteinen näkemys ja tahto, henkilökohtaiset kontaktit – juurruttamismahdollisuuksien tunnistaminen, suunnittelu ja sitoutuminen – avoin ja osallistuva ote – erilaisuuden tunnistaminen voimavaraksi; sektoreiden välisen yhteistyön tiivistäminen – ohjaus/johtoryhmän tarkoituksenmukainen kokoonpano ja sen sitouttaminen 	<ul style="list-style-type: none"> – omista lähtökohdista kiinni pitäminen liian tiukasti – juurruttamisen jättäminen hankkeen loppuvaiheeseen – kumppaneiden erillään toimiminen ja toiminnan eriytyminen – ohjaus/johtoryhmän kokoaminen jäsenistä, joilla ei ole vaikutusvaltaa omassa organisaatiossaan ja sen käyttö pelkkänä valvontaelimenä
Organisaatio	<ul style="list-style-type: none"> – kehittämistyön tarvelähtöisyys ja riittävät yhtymäkohdat organisaation perustoimintaan (tiivis arkinen yhteys) – perustoiminnan realiteettien ja resurssien huomioon ottaminen – johdon sitoutuminen kehittämistyöhön ja johtamisen kehittäminen samanaikaisesti – tiedon siirtämiseen panostaminen, toiminnan sisällön dokumentointi 	<ul style="list-style-type: none"> – perustoimintaan nähden joko liian samanlaisen tai erilaisen toiminnan kehittäminen – kehittämistyön rajattomuus – kehittämistyön tekeminen organisaatiosta irrallaan – johdon jääminen ulkopuolelle – kehittämistyötä koskevan tiedon jääminen vain työntekijöille, vain hankkeen toimeenpanon dokumentointi ja arviointi

Hankkeen tuloksellinen ja kattava juurruttaminen edellyttää käytännössä kaikkien sen tasojen huomioonottamista. Kansallisella tasolla hankkeen juurruttaminen edellyttää sitä, että käynnissä oleva laajempi muutostyö jatkuu edelleen ministeriöiden välisenä yhteistyönä ja että lainsäädäntö tukee

muutostyötä esimerkiksi tiedon jakamisen ja tietojärjestelmien yhdistämisen osalta. Paikallisella tasolla juurruttaminen edellyttää, että poliittiset linjaukset ovat edelleen muutostyön tavoitteiden mukaisia ja yhteistyö on tiivistä toimijoiden kesken erityisesti muutostyön rakenteiden, sisältöjen ja vastuukysymysten osalta. Kumppanuuden tasolla juurruttaminen edellyttää toimivan ja aktiivisen johto/ohjausryhmän muodostamista, joka edelleen kykenee tunnistamaan juurruttamismahdollisuuksia, suunnittelemaan juurruttamistyötä kokonaisuutena sekä sitoutuu sen toteuttamiseen. Organisaatiotasolla juurruttaminen luonnollisesti edellyttää ensinnäkin sitä, että kehittämistyö ylipäänsä on tarvelähtöistä ja että sillä on riittävästi yhtymäkohtia kunkin organisaation perustyöhön. Toiseksi LAPE Etelä-Savo -hankkeessa juurruttamisen kannalta oleellista on erityisesti se, että organisaatioiden johto sitoutuu johtamisen kehittämiseen muun kehittämistyön rinnalla ja sen mukaisesti.

Kaikkien kolmen kehittämiskokonaisuuden toimenpiteille on ominaista se, että niissä tavoiteltavat toimintamallit rakennetaan osaksi kuntayhtymien ja kuntien palveluja ja hankkeessa kehitettävät toimintamallit tukevat jo käynnissä olevaa kehittämistyötä. Kehittämiskokonaisuuksien lähtökohtana on jo ajatus siitä, että hankkeen kehittämiskokonaisuuksien tulokset tulevat jäämään pysyviksi toimintamuodoiksi ja rakenteiksi. Paikallisten pilotointien sekä jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen leviittämisestä ja juurruttamisesta vastaa Essote yhdessä osatoteuttajien ja muiden kumppaneiden kanssa.

11 TOIMINNAN ARVIOINTI

11.1 Riskien tunnistaminen ja riskien hallintasuunnitelma

Hankkeen toteutuksessa on useita riskejä, joihin varautuminen on aloitettu jo hankkeen valmisteluvaiheessa. Riskianalyysi on kohdennettu hankkeen toteuttamiseen liittyviin riskeihin ja toisaalta hankkeen tulosten juurruttamisen liittyviin riskeihin.

Hankkeen toteuttamisvaiheeseen liittyvät riskit ja niiden hallintasuunnitelma		
Tunnistettu riski	Riskin todennäköisyys	Riskiin varautuminen
Asiantuntijuuden puute		
Hankkeen toteuttamiseen ei saada koottua riittävästi asiantuntijuutta	pieni	Hankesuunnitelma on tehty maakunnalliseen asiantuntijuuteen perustuen. Sikäli hankkeen toimenpiteet ovat realistisia, että mukaan lähteneet toimijat ovat pääsääntöisesti jo nimenneet ne toimijat/tahot, jotka osallistuvat hankkeen toteuttamiseen. Hankehenkilöstön hakuprosessissa korostetaan monialaista asiantuntemusta ja vahvaa hanke- ja muutosjohtamisen osaamista. Muutosagentin toiminta ja hankkeen kehittämistyö nivotaan toisiaan tukevaksi kokonaisuudeksi.
Hankehenkilöstön osaaminen ei riitä hankkeen moninaisiin tavoitteisiin	pieni	
Sitoutuminen		
Kuntia, alueita ja muita keskeisiä toimijoita ei saada sitoutettua kärkihankkeeseen	kohtalainen	Hankkeen valmisteluvaiheessa keskeisimmät toimijat ovat olleet mukana hankkeen suunnittelussa ja ilmaisseet yhteisen tahtotilan aiesopimuksella.
Hankehenkilöstö ei sitoudu hankkeen toteuttamiseen tai siirtyy kesken hankkeen toisiin tehtäviin	kohtalainen	Myös potentiaaliset hanketoimijat eri organisaatioista ja yhteisöistä ovat osallistuneet hankkeen suunnitteluun. Vaikka mukaan lähteneiltä tahoilta on

		hankkeeseen nimetty yleensä vai yksi osallistuja, on mukana valmistelussa ollut useampia ihmisiä kustakin toimintatahosta. Tämä yhteisöllisyyttä hankkeessa pyritään edelleen tukemaan. Hankkeen aikaisella systemaattisella dokumentoinnilla pyritään esittämään täydelliset tietokatkokset, mikäli hankehenkilöstö vaihtuu.
Yhteistyökumppanit; aiesopimusten kariutuminen, yhteistyön käynnistymisen nihkeys, eri yhteistyötahojen väliset ristiriidat, tiedon siirtäminen, sitoutuminen, tavoitettavuus, yhteisten tavoitteiden asettamisen vaikeus	pieni	Varautuminen useammalla yhteistyökumppanilla, yhteistyötahojen aikaisempi tuntemus, selkeä rooli yhteistyössä, yhteisistä tiedottamisen keinoista sopiminen, kunnan kanssa kumppanuussopimuksen tekeminen ja työnjaosta sopiminen.
Puutteet viestinnässä		
Kärkihankkeen viestintä ei tavoita keskeisiä toimijoita tai kohderyhmiä	suuri	Kehittämiskokonaisuuden laaja-alaisuudesta johtuen sovitaan yhteiset kehittämistyön tavoitteet ja sovitaan yhteisistä strategisista tavoitteista. Käytännön viestintäväsuut on sovittu. Pyritään hyödyntämään useita eri viestintäkanavia.
Sisäinen viestintä ei toimi, tehdään päällekkäisiä asioita	kohtalainen	
Kärkihanketta ei saada sovitettua yhteen sote-uudistuksen kanssa	kohtalainen	Valtakunnallisesta kehittämistyöstä saadaan tukea kärkihankkeen ja sote-uudistuksen tavoitteisiin. Maakuntavalmisteluun osallistuu keskeisiä esimiestason toimijoita ja maakunnallinen muutosagentti. Ohjausryhmässä on mukana myös keskeiset sote-uudistuksen toteuttajat tarpeeksi korkealta taholta. Toteutettavaa kehittämistyötä peilataan tuleviin sote-uudistuksiin.
Resurssikysymykset		
Aikataulu on liian tiukka muutoksen aikaansaamiseen	suuri	Alueella on tehty paljon yksittäisiä kokeiluja ja kehittämistyötä, jonka pohjalta systemaattinen kokonaisuuden rakentaminen perustuu. Tätä olemassa olevaa hankkeessa hyödynnetään. Kyseessä ei siis ole täysi muutos, vaan uudenlainen, kaikkia tahoja hyödyttävä palveluiden uudelleen muotoutuminen. Jäsennetään toteutettavia kehittämiskokonaisuuksia selkeästi rajattuihin osioihin. Asetetaan tavoiteltava päämäärä vuoden 2018 loppuun ja keskitytään sen toteuttamiseen.
Kärkihankkeen tavoitteisiin ja palvelulupaukseen kohdistuvia odotuksia ei saada täytettyä	suuri	Hankkeen tavoitteet ovat moninaiset ja kokonaisuus suuri, mutta tavoitteet on kuitenkin pyritty konkretisoimaan ja yksilöimään jo hankesuunnittelun aikana hankkeen kokoisiksi.

11.2 Itsearviointin toteutus ja väliarviointi

Hankkeen arviointi suhteutetaan ja toteutetaan kehittämistä ja juurruttamista tukien siten, että se kohdistuu kehittämisprosessiin sekä kehitettävään toimintaan ja vaikutuksiin. Hankkeen arvioinnin tavoitteena on tarkastella kehitettävien työmuotojen onnistumisen ja palvelumuutosten vaikutusten arviointi.

Arvioinnin keskeiset elementit ovat:

- Kehittämisen ja juurruttamisen tukemiseksi arviointi alkaa hankkeen alkaessa ja arvioija toimii tiiviissä yhteistyössä hankkeen projektipäällikön sekä muiden hankkeen toteuttajien kanssa.
- Arvioinnin lähtökohdista sopiminen ja hankkeessa kehitettävän toiminnan ja vaikuttavuutta tuottavien mekanismien kuvaaminen hankkeen alkaessa.
- Kehittämistyötä tukeva prosessiarviointi.
- Kehitettävän toiminnan onnistumisen, toteutettavuuden ja vaikutusten arviointi.
- Dokumentoinnin suunnittelu ja ohjeistaminen sekä arvioinnin raportointi: kehitettyjen toimintojen toteutettavuus ja vaikutukset, haasteet sekä toteuttamisen, juurruttamisen ja vaikuttavuuden edellytykset.

Hankkeen arvioinnissa keskitytään erityisesti seuraavien lähtökohtien toteutumisen arvioimiseen

- Kehittämisen monitoimisuuden ja asukasosallisuuden toteutuminen.
- Palveluiden vertikaalisen ja horisontaalisen integroitumisen onnistuminen.
- Palveluiden ja johtamisen yhteensovittamisen toteutuminen.

Kehittämistä ja juurruttamista tukeva arvioinnin toteutuksessa on kolme vaihetta

1. Arvioinnin aloittaminen
 - Tavoiteltavia vaikutuksia eli vaikuttavuutta tuottavien mekanismien yksityiskohtainen kuvaaminen arvioinnin mahdollistamiseksi yhteistyössä hankkeesta ja kehittämistoimista vastaavien kanssa.
 - Arvioinnin toteuttamiseen liittyvistä järjestelyistä, mm. tavoiteltuja vaikutuksia kuvaavan tiedon tuottamisesta sopiminen osana hanketyötä.
2. Osallistavat arviointipalaverit
 - Keskeisten hanketoimijoiden kanssa hankeprosessin tukemiseksi.
 - Sovituin väliajoin koko hankkeen keston ajan.
 - Arvioija ohjaa kehittämiseen osallistuvia pohtimaan omaa toimintaansa ja kehittämisen etenemistä.
 - Prosessi kirjataan sovitulla tavalla.
3. Kehitettävien toimintojen onnistumisen, toteutettavuuden ja aikaansaatavien vaikutusten arviointi

Perhekeskuksen toimintamallin kokoamista tukee Diakin kanssa yhteistyössä toteutettava monitoimijainen kehittävä arviointi. Arvioinnissa tarkastellaan erityisesti lähipalvelujen kokonaisuutta

Hanketyön etenemistä ja kehittämistyön suuntaamista tuetaan itsearviointilla. Itsearviointi toteutetaan hankkeen eri toteutusvaiheiden siirtymävaiheissa eri työmenetelmiä hyödyntäen. Osallistavissa arviointitapaamisissa kerätään monitoimijaista arviointitietoa. Arvioinnista saatavaa tietoa hyödynnetään kehittämistyön suuntaamisessa. Arvioinnin toteutuksessa huomioidaan kehittämistyötä läpileikkaavat teemat ja erityisesti arvioidaan osallisuuden toteutumista.

Arviointiprosessi ja arvioinnin tulokset ovat kehittämisen apuvälineitä. Arviointitieto ja arvioinnissa tarvittava ymmärrys kehitettävien toimintojen vaikutusmekanismista parantavat kehitettävän toiminnan siirrettävyyttä ja vaikuttavuutta. Arvioinnin tehtävänä on tukea tavoitteiden ja keinojen täsmenämistä ja niiden keskinäisten suhteiden kirkastamista sekä antaa palautetta ja tukea kehittämistoiminnan ohjaamisessa tavoitteiden suuntaan. Arviointi myös tarjoaa perusteluja kehittämiseen liittyville valinnoille ja tuottaa tietoa kehitettävien toimintojen onnistumisesta, toteutettavuudesta, sekä aikaansaataavista vaikutuksista ja vaikuttavuuden edellytyksistä.

12 LÄHTEET

European Commission 2005. Making change possible. A practical guide to mainstreaming under EQUAL. European Commission, Luxembourg.

Helenius, J. 2016. Mitä kuuluu, vanhempi? -kysely. 0–3-vuotiaiden lasten vanhempien vastausten yhteenveto. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Luettavissa: <http://www.mll.fi/julkaisut/kyselyt/mita-kuuluu-vanhempi/>, viitattu 21.10.2016.

Kohonen, Kirsi & Tiala, Toni (toim.) 2002. Kuntalaiset ja hyvä osallisuus. Lupaavia käytäntöjä kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseksi. Sisäasianministeriö. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Mäkelä, Antti. 2014. Sosiaalityön nykytilanteen kuvaus. Etelä-Savon sairaanhoitopiiri/ Esso-hanke.

Mäkelä, Jukka. 2016. Lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen sekä vanhemmuuden voimavarojen vahvistaminen. THL. LAPE-verkkoklinikka, <https://www.youtube.com/watch?v=izusw-sD3IY>

Peltola, Ulla & Vuorento, Mirikka 2007. Juurruttamisen edistäjät ja estäjät. Kokemuksia työllistymis- palvelujen kehittämishankkeista. Kuntoutussäätiön työselosteita 33/2007.

Tilastokeskus. http://pxnet2.stat.fi/explorer/Kuntien_avainluvut_2016/maakuntakartta.html
Viitattu: 17.10.2016

Toimiva lapsi & perhe -työ. Suomen mielenterveysseura. Luettu 28.10.2016. <http://www.mielenterveysseura.fi/fi/kehitt%C3%A4mist%C3%B6iminta/lapset-ja-nuoret/toimiva-lapsi-perhe-ty%C3%B6>

Tuominen A., Paananen M. & Virtanen P. 2005. Projektituotteistajan opas. Työministeriö, Helsinki.

Törmä, S. 2006. Huumeiden käyttäjien tavoittaminen liikkuvan terveysneuvontatoiminnan avulla. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 43 (2006): 3, 207–215.